

de VOOR

Dit is een eenmalige uitgave van de Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie.

CAROLA SCHOUTEN

Stengels worden stro.

Tarwekorrels in het kippenvoer.
Kippenpoep wordt mest.

ERIK DROOGH

Kabinet, benoem een Deltacommissaris voor het platteland.

ARJO KRAAK

Elke boer is ook
beetje filosoof

ZLTO

Inhoud

de Verenigingsman

- 8 **'Deze tijd vraagt een staatscommissie'**
Antoon Heijmans en
Ad Latijnhouwers
door: Maarten Leseman
- 10 **'De landbouw is heel goed in kringlopen'**
Jo-Annes de Bat
door: Tijs Kierkels
- 11 **COLUMN**
Meer boeren in Brabant!
door: Hendrik Hoeksema
- 12 **Drie dagen achter slot en grendel**
Yves de Boer
door: Aart van Cooten
- 13 **COLUMN**
Kanarie in Kolenmijn
door: Johan Elshof
- 15 **'Er ligt een hoofdrol voor boeren in het verschiep'**
Herman van Ham, Toon van Hoof
en Peter de Koeijer
door: Peter van Houweling
- 17 **'It takes two to tango'**
Pieter van Themse
door: Aart van Cooten
- 17 **KADER**
Meest progressieve
landbouworganisatie
door: Hans Huijbers

de Boer

- 20 **'We zijn een vleesbedrijf en dat blijven we'**
Ronald Lotgerink
door: Jan Braakman
- 22 **COLUMN**
Elke boer is ook beetje filosoof
door: Arjo Kraak
- 23 **COLUMN**
Verandert het klimaat in onze
januskop?
door: Piet Hermus
- 24 **Minder vee, meer boeren**
Nico heijmans
door: Jan Braakman
- 26 **VISIE**
Wie is de echte boer?
door: Ton Duffhues
- 27 **KADER**
Boeren horen bij Brabant
door: Hans Huijbers
- 28 **'Andere partijen moeten in beweging komen'**
Felix Rottenberg
door: Hans Horsten

de Rentmeester

- 32 **'Kringloop landbouw vraagt echte keuzes'**
Martin Scholten
door: Tijs Kierkels
- 34 **VISIE**
Boeren: vergroot je 'license to operate'
door: Peter Glas
- 35 **COLUMN**
Een vlammeend bestuurder
door: Ron Lodewijks
- 36 **Rode biet als nieuwe koe**
Frank Petter
door: Hans Horsten
- 37 **KADER**
Voor de volgende generatie
door: Hans Huijbers
- 38 **'Maak de beste landbouw die bestaat'**
Nol Verdaasdonk
door: Han Oomen
- 39 **COLUMN**
Laatste fluitsignaal heeft nog
niet geklonken
door: Mark Heijmans

de Visionair

42 VISIE

Echte, maar kwetsbare mensen
door: Dick Veerman

43 KADER

Vooruit naar vroeger
door: Hans Huijbers

44 VISIE

Nooit meer honger
door: Wiebe Draaijer

45 VISIE

Het gloort weer aan de horizon
door: Tjerk Wagenaar

46 VISIE

Meer met Minder, maar Hoe?
door: Marjan Minnesma

47 VISIE

Metamorfose
door: Willem Lageweg

de Boerenleider

50 'Kabinet, benoem een Deltacommissaris voor het platteland'

Eric Droogh
door: Aart van Cooten

54 'Iedereen heeft baat bij ecosysteemherstel'

Willem Ferwerda
door: Tijs Kierkels

55 COLUMN

Droomtype bestuurder
door: Jan Vullings

56 VISIE

Een betere balans
door: Carola Schouten

57 KADER

Drie opdrachten
door: Hans Huijbers

58 'We staan aan het begin van nieuwe fase in de menselijke beschaving'

Herman Wijffels
door: Maarten Leseman

de Bestuurder

62 'De landbouw staat al 25 jaar onder druk'

Wim van de Donk
door: Han Oomen

64 COLUMN

Profeten én tovenaars, ruimte en relaties
door: Dick Pouwels

65 KADER

Fulltime weekendboer
door: Hans Huijbers

65 COLUMN

We komen er altijd uit
door: Ronald Lotgerink

66 VISIE

Boeren en natuurbeheer kunnen écht wel goed samen
door: Sylvo Thijsen

67 COLUMN

Betrouwbare en loyale kameraad
door: Marc Calon

68 'Beter Leven Keurmerk was ook triomf voor de boeren'

Frank Dales
door: Hans Horsten

VOORWOORD

EEN HOOFDROL VOOR BOEREN

JORIS BAECKE -
VICEVOORZITTER ZLTO

Voor u ligt een uniek magazine. Het is een eenmalige uitgave bij gelegenheid van het afscheid van Hans Huijbers als algemeen voorzitter van ZLTO. Dit magazine is geen traditioneel vriendenboek geworden met schouderklopjes en dankbetuigingen. Dat zou Hans niet gewild hebben. 'Het gaat niet om mij', zou zo maar een citaat van hem kunnen zijn. *De Voor* is daarom in de traditie van ZLTO een bundel geworden van interessante opinies, uitdagende interviews, scherpe columns en verrassende visies en vergezichten van vrienden binnen en buiten de land- en tuinbouw. Alle mensen die de redactie heeft benaderd met de vraag een bijdrage te willen leveren, zeiden onmiddellijk en zonder enige twijfel of terughoudendheid ja. Dat hebben we zeker opgevat als waardering en een signaal van verbintenis met ZLTO en Hans in het bijzonder.

De Voor als titel voor dit magazine, verwijst naar een van de belangrijkste werkzaamheden van een boer: de bewerking van zijn land voor een nieuw groeiseizoen. 'De bodem als begin van alle leven', zegt een van de geïnterviewden. 'De transitie begint bij aandacht voor de bodem', schrijft een ander. *De Voor* illustreert nog iets anders. *De Voor* is een vertaling van de waarden waar ZLTO voor staat. We zijn soms boos en dwars, maar nooit alleen maar tegen, we blijven niet langs de zijlijn staan om te roepen dat anderen moeten veranderen, maar we willen vooruit, we investeren in oplossingen, we zoeken naar nieuwe koersen, we gaan nieuwe vriendschappen aan. We kijken zelfbewust en met een open mind naar de toekomst. 'We doen het voor de leden en de volgende generatie', is een citaat dat Hans zou passen. Knokken voor de waardering en de relevantie die boeren verdienen.

KNOKKEN VOOR DE
WAARDERING
EN DE RELEVANTIE DIE BOEREN
VERDIENEN.

Boeren zijn immers een onmisbare schakel voor welvarende en duurzame samenlevingen.

'Maar het is niet gek dat boeren als eerste tegen de grenzen aan lopen', zegt streekgenoot Wijffels. Het is een analyse die Hans deelt. Maar Hans vroeg nooit aandacht voor zieligheid, wel voor de kwets-

baarheid van zijn leden, zijn boeren in Zeeland, Brabant en Gelderland. Wat de gemene deler is in nagenoeg alle verhalen in dit magazine: er ligt een hoofdrol voor boeren in het vershiet.

‘Weet u wat de letterlijke betekenis is van Renaissance?’, vraagt Erik Droogh. ‘Wedergeboorte! Dat is precies wat wij willen.’ De ZLTO is onder Hans Huijbers een stuk veerkrachtiger geworden. In cruciale situaties snapte hij ‘als ik nu niet meebeweeg gaat het proces gewoon zonder ons door’. ‘Hij sloeg regelmatig met de deuren, maar bleef wel altijd binnen’, zegt Frank Petter in zijn interview. Om met een citaat van Felix Rottenberg te eindigen: ‘Hans Huijbers

“... ALS IK NU NIET
MEEBEWEEG
GAAT HET PROCES
GEWOON ZONDER
ONS DOOR.”

is een keeper die ver voor zijn doel durft te lopen, zonder zich te vereenzelvigen met een té radicale agenda.’

De Voor is absoluut het lezen waard. De verhalen van de 35 vrienden die meededen aan dit project, prachtig opgetekend door een gelegenheidsteam van schrijvers met veel affiniteit met de landbouw, houden ons soms een spiegel voor, maken een glimlach los, maar tonen allen een sterke verbondenheid met onze boeren, onze tuinders, onze leden en onze toekomst. Er ligt een hoofdrol voor boeren in het vershiet, die belangrijke boodschap zette Hans Huijbers op de agenda. Op deze plaats past daarom een woord van dank.

Foto ZLTO

A man with glasses and a green jacket stands in a field of dry grass under a blue sky with white clouds. He is smiling slightly and looking towards the camera. The text is overlaid on the left side of the image.

“Zelfbewust,
relevant, we doen
mee en staan
niet aan de kant
om te roepen dat
anderen het niet
goed doen.”

de Verenigingsman

VOOR / >

Foto Eljee Bergwerff

ZLTO

ANTOON HEIJMANS EN AD LATIJHOUWERS

‘Deze tijd vraagt een staatscommissie’

Het is een van de eerste mooie dagen van dit jaar. De zon schijnt, buiten is het fris, binnen ademt warmte en gastvrijheid. Antoon Heijmans (80) en Ad Latijnhouwers (82), twee fitte 80'ers, zijn van eind jaren'60 tot ver in de jaren '90 als algemeen secretaris en algemeen voorzitter het bestuurlijk hart van de Noord-Brabantse Christelijke Boerenbond (NCB). “Een heel andere tijd dan nu”, benadrukken de heren keer op keer.

Door Maarten Leseman

De NCB was een begrip in Brabant, Zeeland en ook boven de grote rivieren. Rijkdom en macht, eigenzinnig, deskundige medewerkers en een goed georganiseerd netwerk. Tal van functies combineerden Latijnhouwers en Heijmans, binnen de agrarische sector, maar ook in het onderwijs en andere relevante organisaties. Het dividend uit de Chemische Bedrijven Son (later VION), maar ook de bestuurlijke relaties met de coöperaties, de provinciebesturen en de Haagse burelen zijn innig in hun tijd. De overlevering wil dat zondagavond met de minister van Landbouw de agenda voor die week wordt doorgenomen. “We hebben direct toegang die jaren. Die warme contacten waren niet zo zeer bedoeld om de minister een agenda mee te geven en hem te beïnvloeden. Dat is een misvatting. Het geeft ons wel een kennisvoor-

sprong en dat was bijzonder nuttig om te delen met het NCB-hoofdbestuur”, vertelt Latijnhouwers.

GROENE MAFFIA

In linkse kringen is het bolwerk aan de Spoorlaan 350 in Tilburg vaak betiteld als ‘groene maffia’, als het groene politiebureau van de landbouw. “Dat klinkt zo negatief. Dat gevoel had ik helemaal niet. Ik spreek liever over de juiste mensen kennen dan over macht. Ik ontken niet dat we een sterk netwerk hebben van directe vertegenwoordigingen en een hoge organisatiegraad onder boeren en tuinders. NCB heeft om die redenen een sterke positie. Vergeet niet, we hebben ook goede mensen in dienst”, zegt Heijmans. Voor de emancipatie van de boeren in de bisdommen Breda en Den Bosch cruciaal. “We deden het niet voor onszelf, maar om de leden perspectief te bieden”, onderstreept Latijnhouwers.

ANDERE TIJD

Het is een andere tijd. Minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening, Sicco Mansholt (PvdA), zet na de Tweede Wereldoorlog de lijnen uit. ‘Nooit meer honger’, is zijn adagium. De Rijkslandbouwvoorlichters hebben direct contact met de boeren, de sociaaleconomische voorlichting is vele jaren zo goed als gratis en tal van andere regelingen, zoals O&S-fonds, Borgstellingsfonds en rentesubsidieregelingen staan in het teken bedrijfsontwikkeling. “De neuzen staan in één richting; politiek, onderwijs, onderzoek, boekhouders, beleid en de leden. We hebben één verhaal”, zegt Latijnhouwers. In Zuid-Nederland is het jaarlijkse Maurick-overleg met de top van het agrarisch bedrijfsleven en de belangrijkste politici cruciaal om de klokken gelijk te zetten. “Waardevolle contacten”, benadrukt Latijnhouwers. De ‘gouden koorden’ drijven de autonome groei aan.

100 JAAR NCB

In 1996 viert de NCB haar 100-jarig bestaan. Het eeuwfeest markeert een nieuwe tijd. NCB wordt ZLTO, Heijmans en Latijnhousers nemen kort daarna afscheid. De eerste signalen dat 'het anders moet' dringen dan langzaam door in Tilburg en Goes. In 1972 stelt de club van Rome en in 1987 Gro Harlem Brundlandt, dat er een einde is aan de groei. In het landbouwbeleid dringt deze boodschap pas laat door. Het is in de ogen van Latijnhousers en Heijmans een confrontatie tussen ratio en emotie. "En afbrokkend maatschappelijk draagvlak." Zure regen is een van die issues in de media. In de top 10 van meest verzuurde gemeentes staat Ambt Delden weliswaar bovenaan maar Gemert-Bakel en andere Peelgemeenten staan ook hoog in deze ranglijst. Het is in Brabant gedeputeerde Rein Welschen (1987-1992, PvdA) die de kat de bel aan bindt. "We hebben in die tijd vaak gesprekken met Welschen en Commissaris van de Koningin Frank Houben. Hun bood-

schap is duidelijk; ontkennen van het milieuvraagstuk kan niet meer", bevestigt Latijnhousers. "Het mestvraagstuk stamt uit die tijd. Daar hebben we heel veel energie en geld ingestoken als NCB. Of het opgelost is? Neen, het is voor onze opvolgers een bestuurlijk dilemma geworden en een molensteen om de nek: milieu is één, maar het voortbestaan van de leden telt ook zwaar."

WENNEN

Ondertussen neemt de invloed van de NCB op de politiek af. Ministers van een andere kleur dan het vertrouwde CDA, Jozias van Aartsen (VVD) en Laurens Jan Brinkhorst (D66), zwaaien de scepter. Zij hebben niet veel met de landbouw op. "Ze hebben geen boerenhart", zegt Heijmans. En dat is wennen. "Braks en Veerman begrijpen de boeren", zegt Latijnhousers. Varkenspest, MKZ, BSE, Q-koorts en vogelgriep. Het is niet alleen het milieuvraagstuk dat de veehouderij confronteert met weerstand en verzet uit samenleving. Actiegroepen, one-issue

bewegingen, dorpsraden en Ngo's zetten de publieke opinie over de landbouw in een ander daglicht. Het imago keert zich tegen het succes. De confrontatie met de wet van de remmende voorsprong. "Het succes van de post-Mansholt periode staat op losse schroeven."

OMSLAG

De opvolgers van Latijnhousers en Heijmans hebben dit signaal begrepen. Ze moeten wel. "Zij hebben elk op hun eigen wijze, leidinggegeven aan de omslag en een nieuwe koers voor de ZLTO. Antoon Vermeer is een netwerker en diplomaat, Hans Huijbers kiest voor het openbare debat en weet 'tegenstanders' te binden. Het is in Huijbers te prijzen dat hij pleit voor een breed maatschappelijk landbouw- en voedselakkoord. Misschien moeten we wel een nieuwe staatscommissie zoals in 1886 instellen. De problemen van nu zijn groot genoeg om fundamenteel na te denken over nieuw beleid", besluiten Latijnhousers en Heijmans. •

JO-ANNES DE BAT

‘De landbouw is heel goed in kringlopen’

Van oudsher is de landbouw in Zeeland een beeldbepalende sector. Voor een gezonde toekomst – een volhoudbare landbouw zoals dat tegenwoordig heet – zijn drie zaken belangrijk: maatschappelijk draagvlak, duurzame teelt en nieuwe wegen, aldus gedeputeerde Jo-Annes de Bat.

Door Tijs Kierkels

Leven we eigenlijk in een speciale tijd wat de landbouw betreft?

“Er wordt vaak over transitie gesproken, maar eigenlijk zijn er de afgelopen eeuw heel vaak speciale tijden geweest. Ik ben optimistisch over de toekomst. We zijn op weg naar een circulaire economie en de landbouw is juist heel goed in kringlopen.”

Hoe staat de Zeeuwse landbouw ervoor?

“In Zeeland hebben nog veel mensen een connectie met de landbouw. Toch is draagvlak niet vanzelfsprekend. Je moet je bewust laten zien – meer zichtbaarheid leidt tot meer begrip. En goed omgaan met die andere grote economische sector, het toerisme. Een derde punt is de verbinding met natuur en landschap; daar zijn we hier sterk in. Juist bij boeren leeft het besef dat biodiversiteit belangrijk is. En tot slot: bewust omgaan met bodem,

kunstmest- en watergebruik spreekt tegenwoordig vanzelf.”

Het aantal bedrijven neemt af; is dat erg?

“Je moet daar realistisch mee omgaan, en niet blijven hangen in een idyllisch beeld. Het platteland verandert, dat is zeker zo. Binnen afzienbare tijd komt er veel vastgoed vrij en daar moet je een goede invulling aan geven. Samen met de ZLTO kijken we naar de mogelijkheden. Met alleen boerderijwinkels en theetuinen ga je het niet redden.”

Er zijn veel uitdagingen?

“We werken aan nieuwe agrarische perspectieven onder de vlag van Food-Delta Zeeland met het Agri en Food Centrum Colijnsplaat als innovatie- en kenniscentrum. De landbouw kan met recht zeggen: wij hebben de oplossing voor veel maatschappelijke vragen.” •

“Met alleen boerderijwinkels en theetuinen ga je het niet redden.”

MEER BOEREN IN BRABANT!

“Ik wil meer boeren!
Om samen met
hen te werken aan
gezond voedsel,
om samen met hen
duurzame energie
te produceren, om
samen met hen ons
platteland levendig te
houden.”

Steeds maar méér willen hebben is uit de tijd, hoor ik van mijn kinderen. Het is een trend die voorzichtigjes zijn neus aan het raam drukt. Het zal nog even duren, want we zijn na de Tweede Wereldoorlog opgegroeid met dat alles kan en alles mogelijk is. Dat impliceert dat wij vooral steeds méér willen hebben, bezitten en consumeren, daarin aangejaagd door reclame en door elkaar. Dat ons gedrag in ieder geval tot onaantoonbare vormen van keuzestress leidt, is één ding, maar laten we eerlijk zijn: in tijden van dramatische klimaatveranderingen moeten we niet alleen nadenken over minder vliegen, minder energie gebruiken, minder eten, minder kleding kopen en minder koffie drinken. Ja, minder koffie. Koffiedrinken is als vlees eten, vliegen en autorijden.

Moeten we dan alles minder doen? Dat lijkt me niet. Van liefde wil je juist meer. Van luisteren naar elkaar, van onderwijs, van werkgelegenheid, van kunst en cultuur en van begrip willen we meer.

Aan dit rijtje wil ik iets toevoegen. Want ik wil meer boeren in Brabant! Schrijf ik iets gek? Nee, ik denk dat veel meer mensen dat willen: meer boeren in Brabant! Intensieve boeren, biologische boeren, klimaatboeren, bodemboeren, natuur-inclusieve boeren, kringloopboeren, gangbare boeren, zorgboeren, jonge boeren, zij-instroomboeren, hightech boeren en vooral blij boeren. Laten we leren van wat in de techniek, in het onderwijs en in de zorg is gebeurd afgelopen jaren. Eervolle, maatschappelijk relevante beroepen zijn ongemerkt steeds aantrekkelijker geworden. Laten we voorkomen dat de boer hetzelfde lot beschoren is.

Schouders er onder, want bij een deel van de volgende generatie boeren daalt het animo om vader op te volgen naar een onrustbarend niveau. Elke dag hoor ik die verhalen. Door de regels zien veel boeren door de bomen het bos niet meer. Een boer heeft zowat een universitaire graad nodig om die regels nog te snappen. Die administratieve last loopt gelijk op met de maatschappelijke druk die zij ervaren. De roep om meer dierenwelzijn, meer natuur, meer schattige kleine boerenerven. Elke dag meer verwarring en meer onduidelijkheid. Dat moet echt anders!

Ik wil meer boeren! Om samen met hen te werken aan gezond voedsel, om samen met hen duurzame energie te produceren, om samen met hen ons platteland levendig te houden. Ik ben voor meer kinderopvang op de boerderij, voor meer schoolklassen die leren waar hun eten vandaan komt, voor meer recreatie in een veilig buitengebied, voor meer biodiversiteit en een gevarieerd landschap. Wie wil dat niet?

Is er dan niets aan de hand? Natuurlijk staan boeren voor veranderingen. Dat besef is doorgedrongen. Zij hebben al stappen gezet, maar moeten alle dagen afrekenen met een beeldvorming die is blijven steken in de jaren '80. Van grondgebondenheid in de melkveehouderij tot zero-emissie stal bij varkens, van steeds minder gewasbescherming tot klimaat-slimme akkerbouw. Voorbeelden te over. Wat zou het toch mooi zijn als we allemaal zouden zeggen: we willen meer boeren in Brabant!•

Hendrik Hoeksema - Bestuurder ZLTO

Foto: ZLTO

YVES DE BOER

Drie dagen achter slot en grendel

Februari 2013, drie dagen lang debatteerden zeventig vertegenwoordigers van belangengroepen over de toekomst van de veehouderij. Oud-gedeputeerde Yves de Boer blikt terug op de Ruwenberg-conferentie. “In essentie ging het erom dat mensen weer in gesprek met elkaar kwamen over de veehouderij. Dat is gelukt.”

Door Aart van Cooten

Yves de Boer reageert onmiddellijk enthousiast. Natuurlijk wil hij meewerken aan een interview over de Ruwenberg-conferentie.

Hij kent de data uit zijn hoofd: 5, 6 en 7 februari 2013. Hij noemt verschillende deelnemers op, met naam en toenaam, en roemt de voorzitter die – streng doch rechtvaardig – de leiding had: Felix Rottenberg. Tijdens die bewuste drie dagen is er volgens De Boer begrip gegroeid tussen de partijen die daarvoor met de ruggen tegenover elkaar stonden. Boeren, natuurbeschermers en plattelandsbewoners, ze gunden elkaar het licht in de ogen niet. “Van ruggen naar buiken naar elkaar, dat was de opzet. Is gelukt. De daaropvolgende jaren is er natuurlijk van alles gebeurd. Sommige vriendschappen zijn weer geëindigd, al dan niet tijdelijk. Toch zeg ik: de Ruwenberg-conferentie heeft het platteland in beweging gebracht, de betrokken partijen willen er samen uit komen.”

Yves de Boer (VVD) was tussen 2010 en 2015 lid van Gedeputeerde Staten in Brabant voor landbouw, ruimtelijke

ontwikkeling en wonen. Sinds 1 februari 2019 is hij waarnemend burgemeester in de Brabantse gemeente Haaren. Een heuse plattelandsgemeente, met een aantal grote veehouderijbedrijven. Dat is reden voor hem om met enige terughoudendheid te spreken over de huidige spanningen op het platteland. Maar over die bewuste dagen in 2013 wil hij graag praten.

Welnu, wat was nou de echte reden om drie dagen met zoveel mensen in een conferentieoord te kruipen?

“De spanningen op het platteland waren in die tijd groot. De agrarische sector stond onder zware druk als gevolg van regelgeving uit Brussel, Den Haag en ook vanuit ons eigen provinciehuis. Aan de andere kant maakten natuur- en milieuorganisaties en een groeiend aantal bewonersgroepen zich zorgen over de kwaliteit van het milieu én over de volksgezondheid. Het was de tijd van de Q-koorts, er lagen onderzoeken over zoönosen, ammoniak en fijnstof. In dorpen praatten mensen niet meer met elkaar, er ontstonden zelfs kampen

in agrarische families. Mijn partij, de VVD, vond dat er nu eindelijk iets moest gebeuren. Op zoek naar betere verhoudingen op het platteland, met een landbouw die toekomst heeft, een sector met duurzame bedrijven die oog hebben voor de omgeving.

Vooraf in Oost-Brabant stonden de mensen met hun ruggen naar elkaar. In essentie ging het erom dat mensen weer in gesprek met elkaar kwamen. Een goed gesprek was natuurlijk niet genoeg. Er moesten wel constructieve voorstellen worden bedacht. Om dat voor elkaar te krijgen, hebben we de deelnemers verboden om tussentijds naar huis te gaan. We hebben jonge boeren uitgenodigd die met een open blik naar de toekomst keken en we hebben succesvolle voorbeelden van nieuwe verdienmodellen in de agrarische sector gepresenteerd.”

Wat was het belangrijkste resultaat van de driedaagse?

“Aan het eind van de conferentie hadden we overeenstemming over de hoofdlijnen van de Brabantse Zorgvuldigheidsscore Veehouderij. De deelnemers waren het erover eens dat in Brabant veehouderij-bedrijven alleen mogen groeien als zij bovenwettelijke prestaties leveren op het terrein van dierwelzijn en milieu.

De veehouder die zich aan alle wetten houdt, krijgt een zes. Deze ondernemer krijgt echter geen ontwikkelingsruimte. Boeren die door extra maatregelen een zeven scoren, mogen wel groeien. Die systematiek hebben we in De Ruwenberg in de steigers gezet. In de maanden daarna is de zorgvuldigheidsscore tot

in detail uitgewerkt én in de praktijk gebracht. Het hele land keek trouwens mee. De provincie Groningen nam het idee over en ook Gelderland koos, in een wat andere vorm, voor onze aanpak.”

Zijn de tegenstellingen op het Brabantse platteland verbeterd door de conferentie?

“Laat ik me voorzichtig uitdrukken, ik denk het wel. Na 2013 is weer veel gebeurd, zeker voor veehouders. Overschrijding van het fosfaatplafond, de Programmatische Aanpak Stikstof. Nieuwe regels zorgen opnieuw voor gedoe. Toch denk ik dat er sinds februari 2013 meer begrip is tussen de belanghebbende partijen. Er wordt door de driedaagse op een positievere manier gezocht naar gemeenschappelijke oplossingen voor de problemen op het platteland.”

‘SNOEPREISJE’ NAAR PARMA

De driedaagse conferentie zou eerst in Parma worden gehouden. De stad in Noord-Italië staat bekend om zijn ham en kaas. De locatie zou de deelnemers moeten inspireren om nieuwe verdienmodellen voor boeren te bedenken.

Het liep anders, weet Yves de Boer zich te herinneren. Hij kan er nu om lachen, toen niet. De PVV-fractie in Provinciale Staten maakte namelijk enorm stampei

over het ‘snoepreisje’ en vervolgens doken de provinciale- en landelijke media erop. De reis naar Parma werd een heuse kwestie.

Het college van Gedeputeerde Staten annuleerde de reis en vond een alternatieve locatie op vier kilometer afstand van het provinciehuis: hotel De Ruwenberg in Sint-Michielsgestel. De Parma-conferentie is nooit gehouden, de Ruwenberg-conferentie wel.

STATENLEDEN ALS TOEHOORDER

De Ruwenberg-conferentie vond plaats op 5, 6 en 7 februari 2013 onder de titel Naar een zorgvuldige veehouderij. Kerndoel van de driedaagse bijeenkomst was om met vele maatschappelijke partners te komen tot oplossingsrichtingen voor de veehouderij in Brabant. Onder leiding van oud-PvdA-voorzitter Felix Rottenberg debatteerden zo’n zeventig betrokkenen over de toekomst van de veehouderij. Bijeen waren vertegenwoordigers uit de landbouw, natuur- en milieubescherming en van bewonersgroepen. Zij mochten tussentijds het pand niet verlaten. Een aantal leden van Provinciale Staten waren aanwezig als toehoorder. Ook de pers was uitgenodigd. Tijdens de conferentie werd de zogeheten Brabantse Zorgvuldigheidsscore Veehouderij (BZV) in de steigers gezet. •

KANARIE IN KOLENMIJN

Observator, commentator, motivator, transformator. Scheidend ZLTO-voorzitter Hans Huijbers is het allemaal. Maar wat het meest beklijft, is de rol van inspirator. Met zijn creativiteit, zijn enthousiasme, zijn woordgebruik en zijn stijl van presenteren weet hij mensen te boeien, te binden en aan te zetten tot verandering. Bijvoorbeeld het Brabantse beregeningsbeleid voor grondwater. Boeren die aantoonbaar een bijdrage leveren aan de grondwateraanvulling verdienen een beloning: flexibelere beregeningsmogelijkheden.

Dat was niet alleen een voorloper van ‘Boeren hebben een oplossing’, het is ook belonen van boeren die een extra bijdrage leveren aan maatschappelijke doelen.

Een ‘gedreven’ bestuurder, dat bleek ook tijdens de watercalamiteit in 2016. De zorg ging niet alleen uit naar de vergoeding van de schade, maar vooral naar het voorkomen van deze ellende in de toekomst. Zijn credo: ‘de bekende trits moet beginnen met afvoeren’. Niet als doel op zich, maar om de stuurbaarheid van het watersysteem te borgen. De wateroverlast in 2016 en de droogte van 2018 bewijzen eens te meer dat boeren wat klimaatverandering betreft ‘de kanarie in de kolenmijn’ zijn.

Niet te veel water, niet te weinig water en water van goede kwaliteit is keihard

nodig voor een goede bodem. De bodem als productiemiddel, als bron van inkomen en vermogen, als bron van alle leven. Maar bovenal als ‘ontvangen van de vorige generatie en te leen voor de volgende’. Bodem en water zijn de productiemiddelen waar boeren zuinig op moeten zijn om perspectief te houden op een volhoudbare landbouw. •

Johan Elshof, medewerker ZLTO

A man in a dark blue zip-up sweater and jeans stands in a field of young green plants under a cloudy sky.

ZIJ DELEN HUN ZORGEN, MAAR ZIEN OOK KANSEN

Peter de Koeijer

A man with a mustache, wearing a red and blue plaid shirt, stands next to a black cow with a white patch on its forehead in a green field.

Toon van Hoof

A close-up portrait of a man with grey hair, wearing a blue patterned shirt, with a blurred background of a field and cows.

Herman van Ham

‘Er ligt een hoofdrol voor boeren in het verschiet’

Drie oud-bestuurders met bijna een halve eeuw aan ‘dienstjaren’ op de teller. Voor ZLTO, LTO, VION en de gemeentepolitiek en tal van commissies en werkgroepen. Drie vertrouwelingen ook van scheidend voorzitter Hans Huijbers. Zij delen hun zorgen, maar zien ook kansen. Worden de komende jaren het kantelpunt voor de landbouw? Er ligt een hoofdrol voor de landbouw in het verschiet, zegt Van Ham overtuigd. “Maar dan moet de overheid wel meedoen en de sector leiderschap tonen.”

Door Peter van Houweling

De mannen delen de analyse dat de landbouw maatschappelijk nu de even de wind tegen heeft, maar op de langere termijn ligt er een hoofdrol voor de landbouw in het verschiet. Herman van Ham: “In deze tijd moet een boerenleider vooral verbindend zijn. Verbindend met leden, agribusiness, overheid en maatschappelijke organisaties. Hans heeft die kwaliteit. Dat heeft hij meegekregen uit zijn Kempische familie en van zijn vader.” Daarnaast is het belangrijk dat een boerenleider helder is waar hij voor staat en waar hij naartoe wil. “In een wereld waarin politieke overwegingen te dominant zijn, loopt het niet altijd zo. Dat is een ongelooflijke worsteling geweest.”

BEWEGEN

Melkveehouder Toon van Hoof is kritischer. “We hebben ingeleverd aan mensen die er geen bal verstand van hebben. Er is een beweging gaande die bijna niet te keren is. De vraag die mij bezighoudt is of we moeten blijven praten met mensen die in mijn ogen allerlei ideologische ideeën hebben of dat we

gewoon een keer de middelvinger moeten opsteken? En hoe bereik je wèl dat de sector weer waardering krijgt?”

De agrarische sector zal moeten bewegen om in te spelen op die tendensen in politiek, maatschappij, markt en klimaat, stelt akkerbouwer Peter de Koeijer. “Andersom lukt je niet. Hans is ‘boerenslim’ en kan heel goed en aansprekend redeneren, zowel in het openbaar als aan de overlegtafel. Daarbij maakt het niet uit wie hij tegenover zich heeft: boeren, geleerden of ministers. Die vaardigheid is nodig om de slag te maken van defensief naar offensief. Je moet niet te vaak in de verdediging schieten, maar ook de positieve kanten benadrukken. De ZLTO-meerjarenstrategie ‘Boeren hebben een oplossing’ is een goede keuze. Maar ‘om één of andere reden’ slaat dat nog te weinig aan.”

OVERHEID

Van Ham: “Dat móet gewoon. Als je bijvoorbeeld kijkt naar de klimaatopgaven en de wens van de overheid om huizen los te koppelen van het aardgas, dan moeten er alternatieven zijn. We zijn spekkoper als we deze activiteiten in kunnen passen

in een nieuw businessmodel. Dan zul je zien hoe snel het wordt opgepakt.”

Maar boeren en tuinders kunnen dat niet alleen. Alle partijen in de agrarische sector moeten hun rol pakken, vindt Van Ham. “We moeten stappen zetten naar een nieuw agribusiness-model dat houdbaar is. Wachten tot de overheid het gaat regelen, heeft geen zin. Te vaak vallen we dan terug op restricties en regelgeving. We moeten het als sector zélf ter hand nemen. Focus planet van FrieslandCampina is een goed voorbeeld. Dat is niet alleen goed voor de duurzaamheid en voor de samenleving, maar ook voor het rendement van de sector.”

VERTROUWEN

De Koeijer noemt ‘vertrouwen wekken’ de belangrijkste eigenschap van een goede boerenbestuurder. “Daarvoor moet je een verbinder zijn tussen de sector en andere partijen. Want de sector moet bewegen, om te produceren zoals

PETER DE KOEIJER

“Een boerenleider moet vooral de kunst verstaan om de slag te maken van defensief naar offensief”

de maatschappij en de markt vragen. Andersom lukt je niet, want Nederland is een grote stad. Daarvoor is leiderschap nodig. De sector kan niet anders dan zich ook aan te passen aan het veranderende klimaat. Elk jaar verzuipen of verdrogen we nu wel een keer. Dat is hier in Zeeland wel een issue.”

Een goede boerenleider moet zulke veranderingsprocessen kunnen managen, zegt hij. “Dat geldt ook voor de intensieve veehouderij. Iedereen weet dat die gaat krimpen. Daarvoor is meer sturing

HERMAN VAN HAM

“We moeten stappen zetten naar een nieuw model dat houdbaar is.”

nodig van landbouworganisaties, politiek en bedrijfsleven, anders gaat de krimp harder dan we achteraf nodig hadden gevonden.”

IMAGO

Nog zo’n paradox? Van Ham: “We zien hier het aantal boeren dalen, maar in het buitenland wordt nog steeds opgekeken naar de Nederlandse agroketen. Indrukwekkend, hoe sterk dat beeld over de grens is. Dat moet ons vertrouwen geven. Ik ben optimistisch over de toekomst van de sector. Boeren en tuinders scoren ‘rondt goed’ in enquêtes over hun imago. En ze zijn onmisbaar bij het oplossen van veel maatschappelijke opgaven. De groenblauwe diensten, CO2 binden en hernieuwbare energie. Er is een wereld te winnen. Maar er is wel één ding nodig, namelijk een overheid en een samenleving die de sector daartoe in staat stelt. Dat is nu nog niet zo.”

Van Hoof ziet ondertussen veel collega’s de handdoek in de ring gooien, omdat het niet meer lukt of omdat ze het niet meer leuk vinden. Hij ziet opvolgers afhaken en ziet het platteland verpauperen. “Deze periode is voorlopig nog niet voorbij, vrees ik. Het is bijna vechten tegen de bierkaai. Heel de wereld komt hier voor kennis over onze

hooggekwalificeerde landbouw, terwijl die volgens sommige politici en groeperingen niet deugt. Het is een geweldige paradox: in de wereld gewaardeerd worden, in Nederland in de verdomhoek! Kom hier maar eens uit. Het is voor boerenleiders enorm lastig om in zo’n tijdsgewricht te werken”, zegt Van Hoof. “De kloof wordt niet kleiner.”

BEGRIIP

Die kloof is in Zeeland minder breed en diep dan elders. De Koeijer: “Hier is meer begrip voor elkaars belang, meer oog voor elkaar, meer zorg voor elkaar. Hier is het algemeen aanvaard dat landbouw noodzakelijk is voor de provincie, ook door partijen die niet de natuurlijke bondgenoten zijn van de sector. De discussie over zoet water voor de landbouw is zo’n voorbeeld. Dat is politiek-breed een serieus punt.”

Van Hoof: “Hans heeft er alles aan gedaan om het tij te keren, maar dat is helaas niet altijd gelukt. Ik ben somber over de toekomst van de agrarische sector. Meebewegen is soms nodig, om resultaat te kunnen boeken. Maar er zijn grenzen.” Hij noemt als voorbeeld de Brabantse emissieregels waardoor veel bedrijven versneld hun stallen moeten aanpassen. “Dan kun je blijven praten. Maar op een bepaald moment is het afgelopen, dan is het nodig om de kont tegen de krib te gooien. Al denken sommigen dat dit niet meer van deze tijd is.”

BIERKAAI

Ondertussen zien Van Ham, De Koeijer en Van Hoof afhaken, omdat het niet meer lukt of omdat ze het niet meer leuk vinden. Zij zien opvolgers andere keuzes maken en zien het platteland verpauperen. •

TOON VAN HOOF

“Het is een paradox: in de wereld gewaardeerd worden, in Nederland in de verdomhoek. Kom hier maar eens uit.”

PIET VANTHEMSCHE

'IT TAKES TWO TO TANGO'

Bestuurders van de ZLTO en de Belgische Boerenbond (BB) zitten regelmatig met elkaar om tafel. Ze spreken dezelfde taal. Dat komt voort uit de gemeenschappelijke waarden van beide landbouworganisaties, zegt Piet Vanthemsche (64), voorzitter van de Belgische Boerenbond in de periode 2008 – 2015. Nu is Vanthemse voorzitter van de Vlaamse visveiling.

Door Aart van Cooten

"In mijn periode als voorzitter van de Belgische Boerenbond sprak ik vaak met boeren en bestuurders uit Zuid- en Noord-Nederland. Die uit het noorden zijn anders. Niet minder, wel anders", zegt Vanthemsche. "Boeren in het

zuiden van Nederland, van onder de grote rivieren, zijn sterk vergelijkbaar met die in Vlaanderen. Dat heeft alles te maken met de katholieke wortels en de daaruit voortgekomen waarden. ZLTO- en BB-bestuurders begrijpen elkaar, ze bekijken de wereld met dezelfde bril." Overigens is er nooit gesproken over een eventuele fusie tussen beide organisaties. Vanthemsche: "De belangenbehartiging van de ZLTO richt zich op politiek Den Haag, de Belgische Boerenbond richt zijn pijlen op de Vlaamse overheid. Een gezamenlijke Zuid-Nederlandse-Vlaamse boerenbond heeft in dat opzicht geen meerwaarde, eerder het tegenovergestelde."

Dat neemt niet weg dat beide organisaties op bestuurlijk niveau wel vaak

contact hebben, zowel de hoofdbesturen als de sectorale vakgroepen. Ook de pastorale medewerkers die zowel de ZLTO als de Belgische Boerenbond in dienst heeft, wisselen regelmatig ervaringen met elkaar uit. "Dat was en is zinvol", vindt Vanthemsche.

ZELFSTANDIG

De vertrekkende ZLTO-voorzitter Hans Huijbers is er voorstander van dat de agrofoodsector meebetaalt aan de belangenbehartiging van agrarische ondernemers. Dat idee krijgt geen steun van Vanthemsche. "Landbouworganisaties horen zelfstandig te opereren en niet geremd te worden door broodheren uit de agrofoodsector. Kent u het spreekwoord 'wiens brood men eet, wiens woord men spreekt'?"

Vanthemsche doet een ander voorstel: het beter verdelen van de financiële risico's in de agrarische keten. "Als er een crisis is in de landbouw dan is het altijd de boer die daarvan de dupe is. Niet de verwerkende industrie, niet de supermarkten. Dat is niet rechtvaardig en moet dus anders. Op dat punt verschil ik waarschijnlijk niet van mening met Hans Huijbers."

In Nederland bestaat de indruk dat de Belgische Boerenbond meer bereikt dan de ZLTO. Vanthemsche relativeert: "Het gras is altijd groener bij de burens. Ik constateer wel dat de Vlaamse overheid meer begrip toont voor de verlangens van zijn boeren dan dat Den Haag dat doet. En u weet: It takes two to tango!" •

MEEST PROGRESSIEVE LANDBOUWORGANISATIE

Hans Huijbers: "Niet iedereen zal het met me eens en eerder het tegenover gestelde beweren, maar ik durf de stelling aan dat ZLTO de meest progressieve landbouworganisatie van Europa is. We hebben de afgelopen jaren op vele fronten erkent dat veranderingen nodig zijn om perspectief te houden op een volhoudbare landbouw, we hebben vergaande voorstellen gedaan, commissies en werkgroepen geïnitieerd. Denk aan het akkoord van Leuven, het Verbond van Den Bosch, onze bijdrage aan de Stuurgroep Landbouwinnovatie Noord-Brabant, de voorstellen voor de Brabantse Zorgvuldigheidsscore

Veehouderij, onze deelname in Zeeuwse Tong, de activiteiten in het project Schoon Water en de bloemrijke akkerranden. Het zijn maar enkele voorbeelden. Met 'Boeren hebben een oplossing' is een lange termijnstrategie uitgezet. Zelfbewust, relevant, we doen mee en staan niet aan de kant om te roepen dat anderen het niet goed doen. Ik zocht de dialoog en het debat. We doen ertoe in de agrofood-agenda in Brabant en Zeeland." •

**De
VOOR**
HANS HUIJBERS

ZLTO

“De bedrijfsvoering
op een boerenbedrijf
is niet te vergelijken
met een
schroefjesfabriek.”

de Boer

RONALD LOTGERINK

‘We zijn een vleesbedrijf en dat blijven we’

Van slagersjongen tot vleesmagnaat. Zo laat de carrière van Ronald Lotgerink (58) zich in een notendop omschrijven. De chief executive officer (ceo) van vleesbedrijf VION komt uit een Twentse slagersfamilie. Hij groeide op in Oldenzaal. “Mijn opa was slager, mijn oom was slager, mijn vader heeft in de slagerij gewerkt.”

Door Jan Braakman

Zijn familie bezat een gemengd bedrijf in Weerselo - twintig varkens, twintig koeien en 6 hectare grond. Ronald en zijn vader waren daar elke week te vinden. “Ik heb agrarische en slagerswortels”, legt hij uit. Na zijn studie ging hij aanvankelijk als registeraccountant en later als consultant bij KPMG werken. Op zijn 28e werd hij financieel directeur van Zwanenberg, waar hij in 2007 algemeen directeur (ceo) werd. Hij kwam in 2014 in de Raad van Commissarissen van VION en sinds september 2018 is hij algemeen directeur van het miljoenenbedrijf in Boxtel.

VION is van oudsher een door boeren gedreven bedrijf. Dat maakt het bedrijf heel anders dan andere vleesbedrijven, denkt Lotgerink. “Boeren zijn onze eigenaren en ons fundament. Maar VION is geen boerenorganisatie. Wij zijn een marktorganisatie. Maar onze boeren zijn cruciaal in de keten.”

ONZE ROL PAKKEN

Lotgerink vindt dat VION als bedrijf ook een bijdrage moet leveren aan het debat over hoe de landbouw in het algemeen en de veehouderij in het bijzonder zich zouden moeten ontwikkelen. “Absoluut. We hebben een rol, die we meer dan ik het verleden ook moeten pakken. En dat doen we ook meer en meer. VION heeft wel een beetje in het hoekje gezeten en dat kan niet gezien de discussies waar onze boeren mee te maken hebben.”

Op de vraag hoe die rol gestalte krijgt, legt Lotgerink uit dat VION-deel uitmaakt van AgriNL. In AgriNL is de top van het agrarisch bedrijfsleven samen met LTO Nederland verenigd onder voorzitterschap van oud-secretaris-generaal Tjibbe Joustra (LNV). “Wij proberen agrarisch Nederland beter op de kaart te krijgen.” Daarnaast vervult Lotgerink zijn rol in het bestuur van de Federatie van de Nederlandse

Levensmiddelenindustrie (FNLI), hij praat met de provincie, hij speelt zijn rol in sectororganisaties. “Wij zijn een vleesbedrijf en dat zullen we ook blijven”, zegt Lotgerink. Maar ondertussen sluit hij zijn ogen niet voor de maatschappelijke trend waarin vegetarisme en veganisme meer op de voorgrond komen. “We kijken nu hoe we daarop moeten inspelen”, zegt hij, zonder diep te willen ingaan in de strategie die daaruit zal voortvloeien.

EVENWICHTIGE KETENS

Hij ziet VION als een regisseur of een verkeersregelaar, de partij die zorgt dat vraag en aanbod goed op elkaar aansluiten. “Wij moeten zorgen dat de producten van de boer op de goede bestemming komen, tegen de maximale waarde. De boer moet produceren volgens de afspraken en het concept wat bij hem past.” Building balanced

Foto: Vion

“De consument accepteert niet dat we niet duurzaam produceren. We moeten circulair denken. Maar ik benader het vraagstuk vanuit de markt, want die betaalt de rekening.”

chains is de Engelse term die Lotgerink daarvoor gebruikt: het bouwen van evenwichtige ketens. “Dat komt erop neer dat we een aantal grote onderscheidende ketens uitwerken, waarbij we in het hele ketensysteem waarbij we boeren koppelen aan bepaalde eindklanten - aan Albert Heijn, aan een klant in Italië of een klant in Japan.” In dat idee worden boeren nadrukkelijk onderdeel van een herkenbare keten, waarbij ze voldoen aan specifieke wensen die voor die afnemer van belang zijn. “Uiteindelijk moet daar meerwaarde uitkomen voor de boer en voor VION.” Lotgerink maakt graag de beeldspraak met de chocoladefontein met verschillende lagen. De onderste laag is de vrije markt, daarboven een laag voor export, dan een laag voor de binnenlandse algemene consumptie, een laag beter leven, een laag biologisch. “Het vlees komt er aan de bovenkant in. Als

we vlees niet kunnen waarderen op de bovenste etagère, gaat het naar etagère 2. En aan die lagen koppel je een aantal boeren. Je hebt bijvoorbeeld boeren die graag voor export willen produceren, die moeten dan aan een bepaald concept voldoen qua omvang, qua grootte en type dier. En je hebt groepen boeren die biologisch produceren of volgens een ander concept. Aan de andere kant heb je bij elke laag klanten, dat kan Albert Heijn zijn, of een klant in Italië, Japan of Engeland.

VERSCHILLENDE MARKTEN

De boer moet voor zichzelf bepalen wat voor type concept bij hem past, zegt Lotgerink. Hij maakt de vergelijking met koffieketen Starbucks. “Je hebt de Starbucks in Oldenzaal, aan het Sint Plechelmesplein met twee barista's - en je hebt ook een Starbucks op het Leidseplein in Amsterdam - dat zijn twee

volstrekt andere markten.” Zo zijn er binnen VION ook verschillende boeren die leveren voor verschillende markten, legt hij uit.

Hij wil af van het idee dat VION er uitsluitend voor zorgt dat het aanwezige aanbod op de markt afzet. “Je moet kijken welk aanbod je kunt genereren, welk concept past daarbij en hoe breng ik stabiliteit. Dat is building balanced chains.” Daar hoort bij dat in de keten heen de producten traceerbaar zijn en dat de gegevens uit de keten de boer ook weer helpen op zijn bedrijf.

De veehouder die levert aan VION zal in de visie van Lotgerink geen last veroorzaken in zijn omgeving, “dierenwelzijn en klimaatdoelstellingen horen daarbij”, zegt hij. “De consument accepteert niet dat we niet duurzaam produceren. We moeten circulair denken. Maar ik benader het vraagstuk vanuit de markt, want die betaalt de rekening.” •

ELKE BOER IS OOK BEETJE FILOSOOF

“Zet de tractoren maar vast klaar.”

‘Nog anderhalve minuut,’ zegt de regisseur. Ik trek mijn kraag recht en de gasten krijgen nog een extra poedertje. Hans Huijbers ondergaat het, maar ik zie de twinkeling in zijn ogen die vertelt dat hij er zin in heeft. Het is december 2016 en ‘boerenbrabant’ staat op zijn kop. Strengere milieumaatregelen worden jaren eerder ingevoerd. ‘Drie, twee, één, live,’ roept de regisseur...

We beginnen met de eik die moet wijken voor een snelweg en die alleen met miljoenen euro’s gespaard kan worden. Hans is rolvast: ‘Als boer weet je dat dieren, mensen en planten, en bomen, sterfelijk zijn.’ Het knuffelen van één boom is aan deze melkveehouder uit Wintelre niet besteed, zeker niet als die intimiteit betaald moet worden. ‘Over twintig, dertig jaar gaat hij toch dood.’

Duidelijkheid, daar houden wij als programmamakers van. Waar die bij Huijbers vandaan komt leerde ik toen ik in Wintelre bij hem binnenviel. We zetten de voorzitter voor zijn stal met koeien. Ik keek door de camera en zag dat het plaatje klopte. ‘Hier heurt hij thuis’ om het met Gerard van Maasakkers te zingen.

En ik voelde: hier komt zijn gedachtegoed en zijn manier van denken vandaan. Elke boer is ook beetje filosoof. Dat krijg je als je generaties lang met en soms ook tegen zoiets onbevattelijk groots als ‘de natuur’ werkt. Dan prik je net iets gemakkelijker door beleidstaal heen. Zoals hij deed toen Boerderij het volgende citaat optekende: ‘Koeien schijten stront, allemaal’. Kijk, dan heb

je verstand van koeien. Ik zie kostelijke momenten voor me in het provinciehuis, waar van de werkelijkheid losgezongen ambtenaren door Hans met hun poten in de....nou ja, stront werden gezet.

Dat deed hij trouwens ook met zijn achterban. Ik herinner me gedragen toespraken in de Brabanthallen waar hij probeerde boeren mee te krijgen in een duurzamere richting. ‘Een vergunning moet je verdienen’. Hij liep voorop, stak zijn nek uit. Hier stond een boer duurzaamheid te prediken. Hij kwam hoog binnen in de Duurzame 100 van Trouw. Maar vandaag gaat het interview over ruzie met de provincie. Hans is boos, en voelt zich zelfs ‘verraden’. Andere taal nu tegen zijn achterban: ‘zet de tractoren maar vast klaar’. Negen jaar Hans Huijbers. Hij wilde bruggen slaan maar moest toch weer dreigen met een boerenopstand. En die Duurzame 100? Daar staat hij niet meer in.

De eindtune klinkt. We ontdoen ons van de microfoonkastjes en praten na. Hans eet een broodje met één hand in de zak. Als weekendboer weet hij wat hem te doen staat, koeien melken. Grote warme dieren die met gespannen uiers op hem wachten. En die hem gemaakt hebben tot de nuchtere voorzitter die hij was: ‘koeien schijten stront’. En terwijl ik afscheid neem van Hans en de andere gasten denk ik: misschien is het een goed idee, minder vee in Brabant. Maar niet minder boeren, asjeblijft! •

Arjo Kraak - Omroep Brabant

“We winkelen selectief in wat ons wenselijk is. Neo-liberaal eigenlijk. Dat doen we allemaal.”

Foto: ZLTO

Piet Hermus (l) en Jan Huygen (r)

COLUMN

VERANDERT HET KLIMAAT IN ONZE JANUSKOP?

Ik lig in een deuk. Met een lach en een traan. Ik verzuip al 20 jaar met m'n aardappelen. En nou komt eindelijk de rekening. Met die Urgenda-klimaatvonnissen. Wegkijken, wegduiken, ontkennen, verhullen, eufemistisch leuteren, heeft een prijs. Wir haben es nicht gewußt. Nou! Al dan niet boer-kritische mede-vervuilers. Daar zijn de gehele niet-doorbrekende maatschappelijke kosten. Tataradaaaaa! Daar is de deurwaarder! De kosten lopen dus extra op. Dacht je - regering en volk van Nederland en eigenlijk de wereld - dat gratis geld en een totaal aflossingsvrije hypotheek bestaat? Een legaal piramidespel met milieu, klimaat? Welke HadJeMeMaar heeft je dat wijsgemaakt?

Welke Rattenvanger van Hamelen wilde je volgen? Welke charlatan? Welcome to the real World! Want dat gebeurde met die vonnissen. De mondiale maatschappelijke deurwaarder klopt luid op de mensheidsdeur. Te moeilijk zeker?

Eigenlijk vind ik wat er gebeurt te erg. U weet wel, die klimaatverandering. Hoe komt die eigenlijk? We nemen waar wat gebeurt. De bui! De hitte! Waar die door komt. De hoofdoorzaak is onze eigen kop. Wat daar in die hersenen maalt, draait, omgaat. Aan behoeftes, emoties, lusten. Als mens. Wat we doen en willen. Onze tegenstrijdige januskop. Onze janusklimaatkop? Onze consumptie. Ons handelen.

Voorzorgprincipe. Als het ons uitkomt willen we van alles verbieden. Want, ohhhh ... jee. Da's giftig! Gevaarlijk! Dat willen we niet. Stop! Dat die boer geen middeltje X mag spuiten. Goed zo! Dat raakt mij als burger zelf niet. Het kost mij niets, denkt die. Die aflaat is weer betaald. Die eigen stoep schoongeveegd. Over de rug van een ander. Goedkoop. Zo zit vandaag de dag Nederland in elkaar. Zo is de Stint verboden, na een dodelijk ongeval. Een minister deed ferm. Is ze dat wel echt? Als we consequent zijn en weten dat er ruim 600 doden vallen in het verkeer, verboden we vandaag de auto nog. Maar ja.... Daar rijden we allemaal in. En we hebben democra-

tisch besloten dat we alleen de dingen verbieden die makkelijk zijn. Als het onszelf raakt, kijken we gewoon weg.

Zo zijn we dus allemaal. Boer, burger, buitenlui. We winkelen selectief in wat ons wenselijk is. Neo-liberaal eigenlijk. Dat doen we allemaal. Links, rechts, extreemlinks, extreemrechts. Maakt niet uit. Eigen januskop Eerst!

En ondertussen dendert de klimaatverandering onverbiddelijk door. Best hoor! Da's een keuze. Zeg dat eerlijk. Met die klimaatvonnissen bepaalde de rechter eigenlijk dat we voortaan niet meer op de pof mogen leven ten koste van toekomstige generaties. Vadertje Drees kon dan wel de AOW ingevoerd hebben, die de oudjes vanaf dat moment een staatspensioentje gunde, welke niet door henzelf, maar door huidige jonge werkenden werd opgebracht. Het voor ons uitschuiven van de rekening werd geïnstitutionaliseerd. Eigenlijk is door het opbouwen van de welvaartsstaat, na de oorlogs- en crisisjaren het systeem opgebouwd dat we geen verantwoordelijkheid meer nemen voor onze eigen vervuiling. En consumptie.

Onze eigen januskoppen, daar zit de oplossing. Gaan we veranderen? Zit er dat in? Ik blijf ondertussen geulen graven. Ik lig in een deuk. Maar zucht....

Piet Hermus - Akkerbouwer

NICO HEIJMANS

Minder vee, meer boeren

Vijftien jaar lang leidde Nico Heijmans (65) de SP-fractie in de Brabantse Staten. Hij loodste de SP naar een bestuurdersrol in de provincie, en hij was erbij toen bij de collegebesprekingen in 2015 voor het eerst sinds mensenheugenis het CDA uit het centrum van de Brabantse macht werd gezet.

Door Jan Braakman

Boerenzoon Heijmans vertelt hoe hij als jongen van vijftien meehielp op het bedrijf van zijn vader. De boerderij en de grond waren gepacht. “Een écht gemengd bedrijfje. We werkten met een paard. Met op het hoogtepunt wel elf koeien, jongvee, een paar varkens, honderd kippen. Ik heb dat wel ervaren als een heel mooi leven. Mijn vader had plezier in het bedrijf. Maar halverwege de jaren zestig kwam er veel druk te staan op de melkveehouders, die voor de aanschaf van een melktank stonden. De schaalvergroting zette toen in. Mijn vader besloot te stoppen, te saneren, zoals dat toen heette.”

Zijn vader was nog in de vijftig. Hij kreeg een baan en van de saneringsregeling beurde hij nog dertig jaar geld. Zoon Heijmans - een van de drie kinderen - heeft nooit het idee gehad om het bedrijf over te nemen. Serieuze armoede heeft hij niet gekend. Toch vormde die tijd hem wel voor zijn toekomstige politieke keuze. “Ik dacht: hoe kan het dat mensen

**“We moeten het
toch een beetje
eerlijker verdelen.”**

die zó hard werken en je doet ook nog iets wat heel belangrijk is, namelijk zorgen dat de mensen te eten hebben, niet de rijkste mensen zijn? Daar ligt voor mij toch de basis van het idee dat we het toch een beetje eerlijker moeten verdelen.”

Nu hij woordvoerder land- en tuinbouw is voor de SP in de Statenfractie denkt hij na over de toekomst van de landbouw. Vergelijkend met de tijd dat zijn vader stopte met zijn bedrijf: “Als ik de droge cijfers zie en als ik met mensen spreek, denk ik dat het vergeleken met de jaren zestig slechter is geworden voor de boeren - ondanks dat het miljoenenbedrijven zijn. Het bedrijf van mijn ouders stelde niets voor. Maar mijn ouders hadden geen schulden, ze hoefden geen rente te betalen, geen aflossing - alleen de pacht. Het gevoel van vrijheid was bij mijn ouders een stuk groter dan bij de boeren nu - en natuurlijk had je toen ook al die regeltjes niet. Ze waren veel onafhankelijker - zonder dat ik nu uit een soort van nostalgie zeg dat vroeger alles beter was. Je moet vooruitkijken.”

De agrarische sector is, zegt hij, “ontzettend belangrijk, en we zijn allemaal gebaat bij een gezonde toekomstbestendige landbouw.” Maar hij heeft zorg over de voortschrijdende schaalvergroting. “Ik kom wel eens op de hogere agrarische school in Den Bosch. Dan zeg ik tegen die jongens: als we zo doorgaan, hebben we straks nog twintig boeren in Brabant over. Wat denken jullie daar nou van? En dan zeggen ze bijna allemaal: Dan hoop ik dat ik een van die twintig ben. Maar zouden we niet veel beter af zijn als we met veel meer mensen in de agrarische sector kunnen werken? Dat kan alleen dat je aan bedrijven een grens stelt. Ik wil eigenlijk meer boeren. Minder vee, en meer boeren.”

De agrarische sector heeft in de twee decennia dat Heijmans in de provinciale politiek zit aan macht ingeboet. Hij ziet dat de Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie daar mee worstelt. De ZLTO moet eraan wennen dat de natuurlijke bondgenoot, het CDA, niet meer in het centrum van de macht zit. Heijmans zegt dat de landbouwlobby

“Dan zeg ik tegen
die jongens:
als we zo
doorgaan, hebben
we straks nog
twintig boeren in
Brabant over.”

de bakens moet verzetten. Investeer in goede relaties met alle partijen in de Brabantse politiek, is zijn advies. Wie nu klein is, kan het straks voor het zeggen hebben. En dan zijn goede relaties veel waard. Heijmans zag het gebeuren dat ZLTO-zaken gedaan wilde krijgen en dat regelde met CDA en VVD. SP-fractievoorzitter Heijmans wist van niets. “Nou, dat werkt ook de andere kant op. Als zij niet naar mij toe komen, ben ik ook minder geneigd naar hen toe

te gaan. Terwijl het zo belangrijk is dat statenleden weten hoe het werkt op het boerenbedrijf. Statenleden die een dagje rondkijken op een boerenbedrijf en dan constateren dat die koeien zo groot zijn en dat het stinkt, dat helpt niet”, zegt hij. “Nodig ze wat vaker uit.”

Heijmans praat snel en veel. Toch is er een moment dat hij de woorden niet direct kan vinden. Dat is als hij de vraag krijgt wat hij tegen een veehouder zou zeggen die hem zou vragen: wat heeft de SP voor mij gedaan? Hij denkt zeker vijf seconden na: “We hebben het - met extra regels - mogelijk gemaakt dat we ook in de toekomst nog landbouw hebben in Brabant. We móeten het evenwicht vinden tussen agrariërs en niet-agrariërs in het buitengebied. We hebben écht geprobeerd betere prijzen te krijgen van de retail. Maar onze macht is beperkt. Ik snap heel goed dat de individuele boer het gevoel heeft dat hij gepest wordt, dat het leven hem zuur gemaakt wordt. Maar ik hoop dat mensen snappen dat dat toch nodig is om op de lange termijn nog te kunnen blijven boeren.” •

WIE IS DE ECHTE BOER?

“OVER DE VRAAG ‘WIE IS DE BOER?’ WORDT AL MINSTENS TWEE MILLENNIA NAGEDACHT. TELKENS ONTSTAAN ER DISCUSSIES OVER, WERELDWIJD.”

Op een willekeurige zaterdag kom ik in mijn dagblad en Nieuwe Oogst diverse benamingen tegen: burgerboeren, symboolboeren, veeboeren, natuurboeren, startersboeren, databoeren, herenboeren en tenslotte zorgboeren. De waslijst is nog veel langer. Je zou maar gekozen zijn als bestuurder van de vereniging van deze verzameling boeren; waar ga je dan precies over en welke gemeenschappelijkheid is leidend?

Marcus Terentius Varro, een Romeinse geleerde (116-27 voor chr.) probeert in zijn tractaat ‘On Agriculture’ af te bakenen waar ‘landbouw’ en ‘boer’ over gaan. Gaat het alleen over akkerbouw, zoals vele tijdgenoten beweren? Varro vindt dat veeteelt erbij hoort want dieren leveren immers mest, trekkracht en ook voedsel. Wel benadrukt hij de verschillen tussen de boer die op het land werkt en de herder die zijn kudde hoedt. Varro noemt verder landbouw niet zomaar een kunst maar een nobele kunst. De echte boer weet namelijk welke gewassen het best passen bij een bepaald soort bodem en welke handelingen hij moet verrichten om de beste opbrengst te krijgen. De elementen waarmee de boer werkt zijn aarde, water,

vuur en lucht. Uitgerust met kennis hier over gaat het de boer volgens Varro over zowel profit in de zin van materiele opbrengst als plezier. Hij erkent dat profit het meestal wint van plezier en dat boeren voortdurend op zoek gaan naar betere methoden om de waarde van de grond te doen toenemen. Varro stelt dat de boer altijd met risico's te maken heeft; hij kan ze temperen met meer kennis over de juiste verzorging van land, gewassen en dieren. Klimaat en bodem zijn echter een gegeven van de natuur. Hij benadrukt ook dat een goede relatie met de buurt de boer helpt bij de afzet van producten, het werven van arbeidskrachten en als vangnet bij rampspoed of ongeluk. Deze opvatting over de boer sluit naadloos aan bij wat zijn tijdgenoot Vergilius in zijn leerdicht ‘Het boerenbedrijf’ schrijft. Die boer (Georgos) verzorgt dieren, planten en bodem en creëert al doende voedsel in een cyclisch ritme.

Dit ‘oerbeeld’ van de boer keert door de tijd heen steeds in andere gedaanten en contexten terug. Pater Gerlacus van den Elsen gaf het eind 19e eeuw samen met anderen een moreel-religieuze lading; de boer is toch vooral iemand wiens werk met grond en dieren louterend werkt en die ten onrechte een tweederangspositie toebedeeld krijgt in de samenleving. Een ander kader waarin we het ‘oerbeeld’ tegenkomen is dat van de ‘sentimentele economie’. Boer zijn heeft dan vooral te maken met emoties en tradities rond familie, grond, continuïteit en noeste arbeid: het beeld van ‘de boer, hij ploegde voort’. Zelfs bij de rationeel ingestelde boer anno 2019 gaan deze sentimenten schuil achter de ondernemersretoriek van productiviteit,

“ZELFS BIJ DE RATIONEEL INGESTELDE BOER ANNO 2019 GAAN DEZE SENTIMENTEN SCHUIL ACHTER DE ONDERNEMERSRETORIEK VAN PRODUCTIVITEIT, KENGETALLEN EN TECHNISCH VERNUFT.”

Foto: ZLTO

kengetallen en technisch vernuft. Dan is er nog de tweedeling van de 'peasant' versus de 'industriële boer' of de 'boerenlandbouw' versus de 'ondernemerslandbouw', uitgewerkt om een historisch ontwikkelingspatroon dan wel de effecten van globalisering te duiden.

De laatste jaren komt het oerbeeld meer in letterlijke zin terug. Gestimuleerd door een kritische omgeving zoeken boeren naar persoonlijke en maatschappelijke zingeving en ontdekken zij opnieuw dat de kern van hun werk bestaat uit de zorg voor dieren, planten en bodem en dat ze daarmee een onmisbare bijdrage leveren aan voedselvoorziening en gezondheidszorg. In deze context passen statements als 'vooruit naar vroeger' en 'boeren hebben een oplossing'. Het is een interpretatie die ruimte geeft aan de kunst van het boeren in allerlei combinaties van 'smart farming' en 'social farming', wel gebaseerd op agro-ecologische principes.

Een van de vragen voor de toekomst is hoe strak de grenzen getrokken worden. Als de verzorging van en kennis over planten, dieren en bodem een exclusief kenmerk is van de 'echte' boer, hoe zit

"ALS DE VRAAG 'WIE IS DE BOER' EENVOUDIG TE BEANTWOORDEN ZOU ZIJN, DAN ZOUDEN ER GEEN VRAGEN BESTAAN OVER DE VERENIGING VAN BOEREN EN HET GEWENSTE EN MEEST EFFECTIEVE LEIDERSCHAP."

het dan met agrarische ondernemers die vooral als ICT'er, procesbewaker of personeelsmanager werken of met burgers die met veel kennis van zaken zelf voedsel produceren?

Als de vraag 'wie is de boer' eenvoudig te beantwoorden zou zijn, dan zouden er geen vragen bestaan over de vereniging van boeren en het gewenste en meest effectieve leiderschap. Verbindend leiderschap is wel het minst gevraagd omdat het verschillen tussen boeren nauwelijks overstijgt. Dienend leider-

schap gaat een stapje verder in de goede richting omdat het expliciet vertrouwen geeft aan anderen en aan vernieuwing. Leiderschapstype generaal misschien die, als Jackie Chan in 'The legend of the drunken monster', een vechtmachine aanvoert om tegenstanders uit te schakelen. Nee, geef dan maar de boer-burgemeester achter het ludiek protest van boeren in de film Normandie Nue. Uiteindelijk lukt het hem om alle boeren en boerinnen uit het dorp in hun blootje te laten poseren op een akker. Zij overwinnen hun verdeeldheid, hervinden hun wij-gevoel en hun noodkreet over onrecht en afhankelijkheid raakt de buitenwereld. Het geheim achter dit succes had niet te maken met verbinden maar met overstijgen, niet met belangen maar met waarden, niet met verstand alleen maar vooral met gevoel, niet met angst maar met lef, niet met varen op zekerheid maar met risico's willen nemen, niet met 'ik' maar met 'wij'. Cruciaal was het vinden van een gemeenschappelijke taal met een morele lading. Het oerbeeld van de boer hielp omdat het appelleert aan gedeelde positieve waarden van boer én burger. •

BOEREN HOREN BIJ BRABANT

Hans Huijbers: "Op YouTube is het filmpje vast nog te vinden dat we met honderden trekkers naar Den Bosch reden en het grote voorplein bezetten. Het is dan 1992 als we actievoeren tegen het streekplan van Nelly Jacobs. Die dagen hadden iets anarchistisch, het hing in de lucht, duidelijke leiders zijn er eigenlijk niet. Maar als Kempische boer ben ik gewend om te knokken. In juni 2017 zijn er opnieuw genoeg redenen om te demonstreren. Dit keer tegen het stikstofbeleid van GS. Geen honderden trekkers, wel rechtszaken en veel media-aandacht. Als de politiek foute keuzes maakt, kan ik niet stil blijven. Dan maar met het gestrekt been erin als de belangenverdediger. Dat heeft niet mijn voorkeur, maar als het moet, dan moet het. De bedrijfsvoering op een boerenbedrijf is niet te vergelijken met een schroefjesfabriek. Boeren dragen de vitaliteit van het buitengebied. En dat gevoel is zwaar op de proef gesteld. Mijn vader heeft mij geïnspireerd actief te zijn voor de samenleving, betekenisvol te zijn voor een ander en je niet door mannen van een hogere stand de les te laten lezen. Boerenleider of

Gedeputeerde Annemarie Spierings en Hans Huijbers

boerenlijder? In Brabant ben ik door de keuzes van de politiek misschien wel de boerenleider met een lange ij geworden. Van mijn boeren moeten ze afblijven. Boeren horen bij Brabant."•

FELIX ROTTENBERG

‘Andere partijen moeten in beweging komen’

Het is niet iedere stedeling gegeven, maar voor ras-Amsterdammer Felix Rottenberg geldt het wel: hij heeft een zwak voor boeren. “Dat dateert al uit mijn jeugd.”

Door Hans Horsten

Mijn ouders hadden een oude boerderij in de Auvergne, een streek in Frankrijk. We trokken er veel op met een andere boerenfamilie. Daar groeide mijn fascinatie voor het boerenbedrijf. Later bleef ik geïnteresseerd in de agrarische sector die constant met veranderingen moet omgaan. Bijvoorbeeld op het terrein van natuur en milieu. Als directeur van De Balie zei ik ooit tegen mijn staf: wij staan in Amsterdam ten onrechte met de rug naar onze ommelanden, waar de agrariërs belangrijk zijn. Die werken zich uit de naad. Mijn respect voor de boeren is groot.”

Niet alleen vanwege Arcadische jeugderinneringen kun je deze bestuurder-moderator bezwaarlijk een vreemde in Jeruzalem noemen als het om het rurale dossier gaat. In De Rode Hoed in Amsterdam leidt hij regelmatig

themadebatten over voedsel en landbouw. Hij maakte deel uit van de SER Commissie Duurzame Veehouderij. Ook in Brabantse dreven was hij actief. Hij zat het Ruwenbergberaad voor, volgend op het rapport van de Commissie Van Doorn over de transitie van de veehouderij in Brabant. Tijdens dat discours ontstond een nauw contact met de ZLTO en zijn voorman.

VERDEDIGEN

“Mij werd aangerekend dat ik Huijbers verdedigde tijdens de discussies over de toekomst van de landbouw in Brabant. Men vond dat hij en de ZLTO zich te defensief opstelden. Ik zag dat anders. Huijbers is een keeper die ver voor zijn doel durft te lopen, zonder zich te vereenzelvigen met een té radicale agenda. Dat kán hij trouwens ook helemaal niet. Ik heb van hem geleerd dat hij zich niet mag vervreemden

van de boeren die de grootste stappen moeten zetten. Als je dat in Brabant wilt bereiken moet je er juist die groep bijhouden. Vijf á zes procent van de boeren is biologisch. Daarnaast is er een achterhoede van agrariërs die door torenhoge schulden en allerlei andere oorzaken weinig te kiezen heeft of dat niet willen doen. Maar het draait juist om die omvangrijke middenmoot van boeren die op de kruising van gangbaar en biologisch staan.”

SOULMUZIEK

Rottenberg vindt het jammer dat niet een vrouw in de voetsporen van Huijbers bij de ZLTO treedt. “Met alle respect voor zijn opvolger, had ik het beter gevonden dat een boerin die weet heeft van de hoed en de rand op en rond het erf de ZLTO was gaan leiden. Dat was ook een groot voordeel van Huijbers. Hij heeft een mooi melkveebedrijf in Wintelre

“Huijbers is een keeper die ver voor zijn doel durft te lopen, zonder zich te vereenzelvigen met een té radicale agenda.”

opgebouwd en weet dus wat het betekent om met de poten in de modder te staan. Zo'n achtergrond hoort bij de cultuur van die club. Het is net als met soul- en gospelmuziek. De écht goeie zangers en zangeressen hadden allemaal een predikant als vader en zaten in het kerkkoor.”

Waar het om verduurzaming van de landbouw gaat, zullen volgens hem andere partijen dan alleen de agrariërs veel meer in beweging moeten komen. “De retail bijvoorbeeld. De lagere inkomens gaan naar een bulkslager. Die kunnen zich de luxe van een duurzaam lapje vlees niet permitteren. Een concern als AH profileert zich graag als voorloper, maar op dit punt nemen ze onvoldoende hun verantwoordelijkheid en drukken ze hun snor. Het is puur een geldkwestie, ook hier regeert shareholders value.”

PVDA CORYFEE

Rottenberg was geruime tijd een van de opinion leaders binnen de PvdA, een partij die niet direct bekend staat als een warm nest voor landbouwers. Sicco Mansholt legde ooit de grondslag voor het Europese landbouwbeleid (en kwam daar op latere leeftijd weer deels van terug), daarna dienden zich weinig PvdA-ers aan met een verfrissende kijk op het reilen en zeilen van de agrariërs. “De PvdA is en blijft in de eerste plaats een stadspartij die van oudsher meer opkomt voor de arbeiders dan de boeren. Maar om te zeggen dat het CDA de laatste jaren nu zo'n sterk duurzaam agrarisch profiel heeft ontwikkeld; nou nee.” •

“Boeren hebben de morele plicht om de grond die zij bij de start kregen van hun ouders, broers en zussen, beter door te geven aan de volgende generatie.”

de Rentmeester

“HANS HUIJBERS
HEEFT ONS DE SPIEGEL
VOORGEHOUDEN:
WAAR BLIJFT
WAGENINGEN MET
DE BENODIGDE
VERNIEUWING.”

‘Kringloop landbouw vraagt echte keuzes’

Kringlooplandbouw geniet brede steun in de Tweede Kamer. Zuinig omgaan met grondstoffen, geen biomassa verspillen. Wie kan daar tegen zijn? Maar bij de invulling gaat het om serieuze beslissingen: anders omgaan met mest, dieren aantallen koppelen aan beschikbaarheid van kringloopvoerders, efficiëntie door grotere precisie. Het gaat echt om nieuwe manieren van denken.

Door Tijs Kierkels

Martin Scholten, directeur Animal Sciences Group van Wageningen University & Research, stelde de technische briefing voor de Tweede Kamer op en was nauw betrokken bij de visie van minister Schouten. Ook adviseert hij de provincie Noord-Brabant over de veehouderij. Hij komt veel misverstanden tegen en heilige huisjes die een werkelijke omslag in de weg lijken te staan.

Allereerst: wat is kringlooplandbouw? “Vaak heerst een idee van ambachtelijke kleinschaligheid, maar het gaat juist om een hoog-technologische aanpak: precisielandbouw, sensortechnologie. Allemaal bedoeld om heel zuinig om te gaan met grondstoffen.”

Een tweede aspect is: geen biomassa verspillen. “De Nederlandse landbouw is zeer efficiënt qua productie en kostprijs, maar alles bezien vanuit het eindproduct. Om die efficiëntie te bereiken neem je laagwaardige verliezen voor lief en dat zorgt voor milieudruk. Dat is op den duur niet meer vol te houden.”

MARKT VOOR CIRCULAIRE GRONDSTOFFEN

Voor betere efficiëntie in de teelt en de veehouderij moet de markt voor circulaire grondstoffen verder groeien. Die is nu niet erg ontwikkeld. In de akkerbouw worden gewasresten en drijfmest simpelweg ondergeploegd; dat is zeker geen emissie-arme precisielandbouw.

De belangrijkste blinde vlek is toch de waarde van de dierlijke mest. “Er is steeds benadrukt dat er een belastend overschot is. Dat het afval is: iets waar je voor moet betalen om het

weg te werken. Het leidt tot grote onevenwichtigheid: uitrijden van drijfmest gaat gepaard met emissies. Louter kloppend maken van mineralenbalansen is dan ook niet de weg.”

Er is in de wereld grote behoefte aan goede meststoffen en al tientallen jaren wordt geprobeerd dierlijke mest tot waarde te brengen. “Regelgeving stond succes in de weg, vooral het feit dat er steeds op gehamerd wordt dat er een overschot is. Als je iets afval noemt, wordt het als afval behandeld.”

Kort na haar aantreden werd minister Schouten geconfronteerd met mestfraude. Ze reageerde adequaat, maar wel in het oude spoor: mest is afval, niet een waardevolle grondstof. “Dat was in het begin van haar periode. Haar kringloopvisie kwam pas een jaar later. Nu zie je dat De Heus, Agrifirm, ForFarmers, Darling, FrieslandCampina en Van Drie de handen ineengeslagen hebben om te komen tot next level mestverwaarding tot marktwaardige bemestingsproducten.”

DIERAANTALLEN

Ook de roep in Noord-Brabant om de dieren aantallen terug te brengen is gebaseerd op eenzijdige beeldvorming. “Wij geven aan dat simpelweg de aantallen omlaag brengen, je niet gaat helpen. Je dwingt boeren dan om nog meer op de kostprijs te sturen met niet-circulaire grondstoffen, zoals superdiervoeders. De kringloop is dan niet leidend. Je ziet in de melkveehouderij dat de reductie van het aantal koeien vanwege fosfaat niet leidt tot minder productie. Wel tot nog meer halen uit minder koeien, die sneller naar de slacht gaan. Dat is niet de

weg die we op moeten gaan. Je kunt ook best verdienen met koeien die minder produceren, als die ook minder kieskeurig zijn qua voer.

Als je alleen denkt in dieren aantallen verbeter je de kwaliteit van de veehouderij niet. Integendeel, je krijgt juist nog sterkere klassieke schaalvergroting.”

VOLGENDE EFFICIËNTIESLAG

Nederland is groot geworden met een sterke nadruk op efficiëntie. “Nu moeten

we kijken: waar zit de volgende efficiëntieslag als we vanuit gebruik van grondstoffen en voorkomen van productie verliezen denken. Met een sterke nadruk op enkele standaardproducten voor de wereldmarkt doen we onszelf tekort. Alle biomassa die we produceren heeft zijn waarde, als we het zakelijk oppakken. Met verbindingen: tussen akkerbouw en veehouderij, tussen land- en tuinbouw met stad en industrie. Als je dat professioneel oppakt, komt er meer

ruimte voor veelzijdigheid in de business met minder bedrijven in de kostprijsval. De boer kan die omslag naar kringlopen echter niet alleen maken, daar heeft hij passende ketenpartners bij nodig, leveranciers en afnemers. En hij moet ook op steun vanuit de wetenschap kunnen rekenen. Hans Huijbers heeft ons wat dat betreft regelmatig de spiegel voorgehouden met de vraag: waar blijft Wageningen nu met de benodigde vernieuwing.” •

PETER GLAS

BOEREN: VERGROOT JE 'LICENSE TO OPERATE'

“VOORKOMEN VAN
WATERTEKORTEN VRAAGT
INSPANNINGEN VAN
ZOWEL OVERHEID ALS
GEBRUIKER.”

Wateroverlast in Someren 2016, langdurige droogte afgelopen zomer en tijdens de droogte in augustus 2018 stevige regenbuien in Lierop. Nat wordt natter en droog wordt droger.

Water is voor boeren en tuinders essentieel. De droge zomer van 2018 heeft het waterbewustzijn van boeren vergroot. Het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) gaf 5 jaar impulsen aan de samenwerking tussen boeren, tuinders en waterschappen en loste knelpunten in waterkwaliteit en waterkwantiteit op. Er zijn mooie initiatieven op bedrijfs- en regionaal niveau. De ambities zijn in 2013 hoog toen de afspraken zijn gemaakt. Vanuit het perspectief van het Deltaprogramma is met name de opgave voor de waterbesparing, -conservering, -verdeling en buffering van belang.

Ik constateer dat op bedrijfsniveau veel goede initiatieven zijn genomen. Uit mijn tijd als watergraaf van De Dommel herinner ik me de peil gestuurde drainage van Martijn Tholen in Oerle en de wateropslag en druppelirrigatie op de plantenkwekerij van Joost Sterke in Haren. Mooie bedrijven en innovatieve ondernemers. De vraag is echter hoe we de schaa sprong maken. Ik zou graag de nieuwe generatie boerenbestuurders willen oproepen hier een rol in te spelen.

In dat opzicht vind ik het recente signaal bemoedigend dat Agrarische Natuurvereniging Het Groene Woud met meer dan vijftig boeren en tuinders uit Oirschot en Boxtel voor natuurgebied De Mortelen een gebiedsbod deed aan het waterschap. Een ambitieus antwoord op de steeds grotere kans dat in kortere tijd meer water uit de lucht valt, afgewisseld met langere periodes van droogte.

Dergelijke initiatieven dragen bij aan de taken die ik als deltacommissaris heb: voldoende zoetwater, een klimaatbestendiger land en bescherming tegen overstromingen. Het belang is groot, want in Nederland is bijna 20 procent van de economie (193 miljard euro per jaar) rechtstreeks afhankelijk van zoetwater. Landbouw, scheepvaart en veel industrieën kunnen niet zonder. De urgentie valt niet te ontkennen.

Sinds 2010 werken we in het nationale Deltaprogramma aan een robuuster zoetwatervoorziening. Van 2015 tot en met 2021 investeren overheden samen 400 miljoen euro in gebieden met wateraanvoer en in gebieden zonder wateraanvoer. Het Rijk heeft voor de volgende fase opnieuw 150 miljoen euro gereserveerd. We brengen de beschikbaarheid van zoetwater in beeld om daarmee de gebruikers inzicht te verschaffen en daarmee een handelingsperspectief te bieden. De voortgang wordt beschreven in het jaarlijks Deltaprogramma dat op Prinsjesdag aan de Tweede Kamer aangeboden.

Kort en goed: het voorkomen van watertekorten vraagt inspanningen van zowel overheid als gebruiker. Initiatieven als in het Groene Woud laten zien dat boeren nadenken over een volhoudbare bedrijfsontwikkeling en kiezen voor een breder perspectief. Mijn pleidooi? Blijf zoeken naar win-win situaties en neem water conserverende en waterbesparende maatregelen. Mijn oproep aan de sector is simpel: wees transparant en communiceer met je directe omgeving over je eigen waterfootprint. En vertel ook over het gebruik en de emissies van nutriënten, hulpstoffen, bestrijdingsmiddelen. Zet alles online! Daarmee vergroot je als boer je 'license to operate'. •

EEN VLAMMEND BESTUURDER

Mijn eerste herinneringen aan Hans Huijbers gaan terug naar de roerige tijden van het roemruchte streekplan 1992, waar ik als provincieredacteur van Brabants Dagblad verslag van deed. De Brabantse boeren komen massaal in opstand tegen de overheidsbescherming van natuur en landschap die hen de kop zou gaan kosten. Dit is in praktijk overigens reuze meegevallen. De echte klappen voor de veehouderij kwamen pas later.

De flamboyante melkveehouder uit Wintelre dirigeert een nimmer vertoonde armada aan tractoren naar het provinciehuis in Den Bosch. Wat volgt is een langdurige loopbaan als agrarisch bestuurder die hem de hoofdprijs in deze tak van sport brengt: voorzitter van de Brabantse boerenbond, niet meer zo machtig, maar nog immer invloedrijk.

In deze prachtige hondenbaan krijgt Huijbers negen jaar lang onvoorstelbaar veel voor de kiezen. Want de gouden tijden van weleer zijn voorbij. De veesector krimpt, het aantal boeren neemt verder af, veel Brabantse gezinsbedrijven gaan kopje onder in de ratrace van massaproductie en kostenreductie.

Huijbers moet de bakens dringend gaan verzetten en dat doet hij op vele fronten met verve. De ZLTO-organisatie wordt verkleind en gemoderniseerd. Dat is hard nodig. Veel kapitaal van de boerenbond verdampte met de megaverliezen van VION, dat eigendom is van ZLTO. De vleesverwerker kan ternauwernood van de ondergang worden gered. Hans Huijbers is hoogst verantwoordelijke, als ambtshalve voorzitter van de toezichthoudende commissarissen. Wijselijk doet hij nadien een stap terug bij VION: zo'n zware bijbaan kun je er

Jan Baan, directeur Brabants Landschap (links) en oud redacteur Brabants Dagblad Ron Lodewijks

'IN DEZE PRACHTIGE
HONDENBAAN KRIJGT
HUIJBERS NEGEN JAAR
LANG ONVOORSTELBAAR
VEEL VOOR DE KIEZEN.'

niet bij hebben. Want Huijbers heeft zijn handen bij ZLTO al meer dan vol. Het maatschappelijk verzet tegen de intensieve veehouderij wakkert aan. Burgers in het buitengebied accepteren geen megastallen meer in hun achtertuin. Huijbers lanceert een charmeoffensief, hamerend op het belang van maatschappelijke cohesie: de boer moet het eens zien te worden met zijn burens. Hij krijgt steun van de provincie. Er komt een rondreizend team van deskundigen uit het maatschappelijk middenveld, dat lokale problemen tussen boeren en burgers moet oplossen. Resultaten zijn veelal vaag, maar het Brabantse poldermodel doet zijn werk.

Stagnatie volgt als Huijbers de oorlog verklaart aan het provinciebestuur. Woest is hij over de verplichting voor boeren om stallen versneld milieuvriendelijk

te maken: een dolksteek in de rug van honderden familiebedrijven. Al zijn bevolgenheid en invloed gebruikt de boerenvoorman om dit beleid politiek te laten torpederen. Tevergeefs, want ZLTO kan niet meer rekenen op de VVD. Doorgaans drukken de liberalen met de makkers van het CDA te veel agrarisch ongerief de kop in. Maar nu willen zij vooral andere bedrijvigheid in Brabant beschermen tegen de milieubelastende veehouderij.

Een bittere pil voor Huijbers, die landelijk juist furore maakt met zijn initiatieven om boeren een andere, meer 'volhoudbare' kant op te krijgen. Hij krijgt daarmee een spectaculaire entree in de Duurzame Top 100 van dagblad Trouw. En wandelt mee met allerlei milieugoeroes naar de VN-milieuoconferentie in Parijs.

Met de Brabantse natuur- en milieubeweging botert het in die tijd bepaald niet. Diep gegriefd is en blijft Huijbers door het gebrek aan empathie bij de groene partners in de polder met zijn strijd tegen de provincie.

Pogingen om vóór de recente Statenverkiezingen weer een gezamenlijk manifest voor het Brabantse buitengebied aan de politiek te presenteren, dreigen keer op keer te stranden op agrarisch wantrouwen. Maar als ZLTO tijdens de eindeloze onderhandelingen erkenning verwerft voor het bestaansrecht van de intensieve veehouderij, werpt Huijbers zijn volle gewicht in de schaal om zijn bestuur achter het manifest te krijgen. Daarmee geeft hij zijn opvolger Wim Bens een goede start in Brabant. Zo gaat een wijs bestuurder te werk. •

Ron Lodewijks

FRANK PETTER

Rode biet als nieuwe koe

Minder boeren, dat wel, maar meer mensen die betrokken zijn bij de agrarische sector en een onverminderd grote rol van de landbouw als 'groene motor' van Brabant. Zie daar de houtkoolschets van de toekomst van de agrarische sector, uitgetekend door Frank Petter, burgemeester van Bergen op Zoom.

Door Hans Horsten

Foto ZLTO

Allereerst vanwege de belangrijke rol die boeren van oudsher in de voedselketen spelen. We hebben straks nog veel meer monden te voeden op deze aardbol dan nu. Hoe gaan we dat doen zonder de oplossingen die de landbouw aandraagt? De bedrijfstak staat daarnaast voor nieuwe opgaven. Ze is al heel innovatief bezig met preciselandbouw, het gebruik van drones, verfijning van teeltmethoden en zaadveredeling. Langs deze route kunnen boeren in co-creatie met andere partners een bijdrage leveren aan het klimaatvraagstuk en het terugdringen van CO2. In West-Brabant zijn daar mooie voorbeelden van te zien, bijvoorbeeld in het samenspel tussen agro en chemie en de initiatieven van de Suikerunie."

Foto Bergen op Zoom

Als ex-statenlid voor het CDA, secretaris van Brabants Landschap, en voormalig voorzitter van de Provinciale Raad voor de Volksgezondheid (onder meer ten tijde van de Q-koorts uitbraak), was het onvermijdelijk dat de paden van Petter en Huijbers zich zouden kruisen. Dat ging niet altijd con amore. "Tijdens de discussies over de aanpak van de Q-koorts en de positie van de intensieve veehouderij in Brabant botsten we behoorlijk met elkaar. Hans Huijbers vond het ongehoord dat in dat dossier wel óver de boeren, maar niet mét de boeren werd gepraat. Maar hij durfde het ook aan om uit de ZLTO-bubbel te stappen en het bredere perspectief te zien. Die club is onder hem een stuk veerkrachtiger geworden. In cruciale situaties snapte hij: als ik nu niet meebeweeg gaat het proces gewoon zonder ons door.

Zo'n uitkomst wilde hij hoe dan ook voorkomen. Hij sloeg regelmatig met de deuren, maar bleef wel altijd binnen."

VERBINDING

Petter is van huis uit theoloog en predikant. Mensen die gewoon zijn om ethiek niet met een kleine 'e' te schrijven. Personen van wie wordt verondersteld dat ze in het geval van agrarische calamiteiten zonder blikken of blozen de kant van het dierenwelzijn en de volksgezondheid kiezen. "Het is onvermijdelijk dat de landbouw een ingrijpende transitie tegemoet gaat. Met in delen

van Brabant grote gebieden met minder intensieve veehouderij en meer natuur en agrarische schaalvergroting die zich net zo goed op industrieterreinen kan afspelen. Maar het is ook ethisch om de gevolgen van deze veranderingen niet eenzijdig op de schouders van de boeren af te wentelen. Je moet oog hebben voor de mensen die op dat platteland wonen en werken. Voor échte oplossingen is verbinding nodig."

RODE BIET

Tegen die achtergrond doet Petter graag een oproep aan de landbouw in Noord-

Brabant. "Als het om oplossingen gaat, trek dan heel de provincie erbij. En dan kijk ik met name naar mijn eigen regio. Op de klei gaan dingen heel anders dan op het zand. Hier zijn alternatieven te vinden voor de intensieve veehouderij. En dan doel ik niet in de eerste plaats op het wegbrengen van mest naar akkerbouwgebieden, maar onze rol bij het terugdringen van de nadelige effecten van dierlijke eiwitten. Op dat gebied zijn interessante experimenten gaande. Misschien wordt de rode biet wel de nieuwe koe."

"Hans Huijbers sloeg regelmatig met de deuren, maar bleef wel altijd binnen."

VOOR DE VOLGENDE GENERATIE

Hans Huijbers: "Boeren zijn verzorgers. Verzorgers van plant, dier en hun omgeving. Als je zo denkt over de boerenstand, dan depolariseer je. Het plaatst het gesprek over motieven en intrinsieke motivatie in een ander daglicht. Winstmaximalisatie komt in mijn vocabulaire en dat van de meeste boeren niet voor. In het maatschappelijke debat framen de critici dat boeren de grond uitmergelen, de dieren mishandelen, landbouwgif spuiten, alleen om geldelijk gewin. Dat druist in tegen alles waar ik voor sta. Het wringt met de waarden die mijn vader meegaf. Velen die ik afgelopen jaren heb ontmoet in de discussies over de landbouw heb ik uitgedaagd met de vraag: kunt u het beter? Het nuanceert en opent het gesprek over onze dilemma's. Boeren hebben de morele plicht om de grond die zij bij de start kregen van hun ouders, broers en zussen, beter door te geven aan de volgende generatie. Ik kan me niet herinneren dat met mijn vader dit ooit heeft gezegd, maar ik voelde wat hij bedoelde. Rentmeesterschap is niet per se een begrip dat een katholiek uit De Kempen makkelijk gebruikt. Maar ik voel me er wel bij thuis."

**De
VOOR**
HANS HUIJBERS

Climate miles

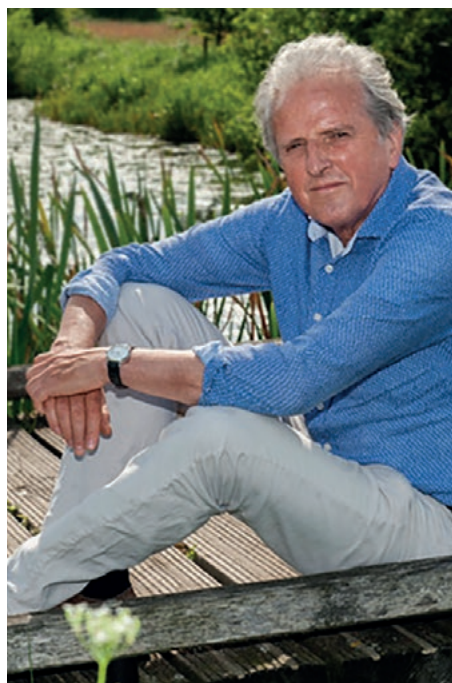
Foto's ZLTO

NOL VERDAASDONK

'MAAK DE BESTE LANDBOUW DIE BESTAAT'

Oud BMF-directeur Nol Verdaasdonk en scheidend ZLTO-voorzitter Hans Huijbers hebben vaak de degens gekruist. "Eens per twee maanden minstens. Maar het kon ook dagelijks worden als dossiers erom vroegen. We belden elkaar 's avonds als we er overdag niet uit waren gekomen."

Door Han Oomen

"Blijven praten, net zolang totdat we eruit zijn."

Het ging vaak hard tegen hard?

"Omdat ik net als hij voor mijn zaak sta, en precies weet hoe de vaak complexe zaken in elkaar steken. Dan praat je met overtuiging, dat voelt de ander. Even goed dronken we na afloop een biertje, lachend om goede grappen. Ook dat heb ik in Hans gewaardeerd en ik kijk dan ook met plezier terug. We snaptten elkaars positie, omdat we beiden opperhoofd van een belangengroep waren."

Verdaasdonks schreef rond zijn afscheid bij de Brabantse Milieufederatie in het Eindhovens Dagblad over 'de charme van het compromis' dat in Brabant werd bereikt: geen verder groei van de veestapel - 35 miljoen dieren - en acceptatie van 60 procent teveel aan mest.

Goed nieuws dus?

"Een stap in de goede richting. In gebieden die het zwaarst gebukt gaan onder de intensieve veehouderij mag tien procent van een bedrijf dat stopt niet terugkomen. Zo dring je problemen - stankoverlast, epidemieën, bodem-

en waterverontreiniging, verdroging, klimaatverandering, verlies biodiversiteit - langzaam terug." De tien procent minder, legt Verdaasdonk uit, betekent tien procent in oppervlak en tien procent van de dieren minder.

Maar: daarmee wordt de veestapel toch juist kleiner?

"In die gebieden, met veel intensieve veehouderij, wel ja. Maar die tien procent mag er elders in Brabant bij komen: waar de druk op mens en milieu minder is. Daarmee blijft het aantal dieren in Brabant alsnog gelijk." Verdaasdonk vindt dat het helemaal anders moet met de landbouw. Hij heeft met de boeren te doen, die het steeds moeilijker krijgen.

Doordat ze aan alle milieuregels moeten voldoen?

"Zo zit het niet. Ze krijgen het steeds moeilijker omdat de meesten produceren voor de wereldmarkt. En daar leg je het af, omdat de kosten hier hoger zijn dan elders. De grondprijs ligt nergens zo hoog als hier."

Hoe moet het dan wel?

"Maak de beste landbouw die er bestaat, voor hier. Dat is grondgebonden landbouw: eentje die niet méér vraagt van het land dan het land aan kan. Dat is landbouw op de veenweidegebieden in laag-Nederland en in Brabant in de beekdalen. Niet op zand; daar gaat alles doorheen, met alle gevolgen van doen. En: werk als boer zonder veel vreemd vermogen; blijf zo onafhankelijk van de agro-business."

Wat moet de ZLTO doen?

"Zorg dat boeren het vertrouwen weer genieten. Door afspraken na te komen. Bij luchtwassers en het fosfaatplafond is dat misgegaan. Verder: koester goede projecten, die zijn er ook; de boeren die de andere weg zijn ingeslagen. Hou hen binnen je gemeenschap, zorg dat ze niet worden uitgestoten." •

LAATSTE FLUITSIGNAAL HEEFT NOG NIET GEKLONKEN

Mag je Hans Huijbers vergelijken met de topsporters Alberto Tomba, Edwig van Hooijdonk en Bep van Klaveren? Wat hebben een Italiaanse skiër, een Vlaamse wielrenner en een Rotterdamse bokser, behalve een sterk gelijkend uiterlijk, gemeen met de Kempische boer Huijbers? Misschien is het de mix van eigenschappen? Een boerenbestuurder heeft immers de flexibiliteit van een slalomskiër, het uithoudingsvermogen van een duursporter en het vermogen van een bokser om uit te delen en te incasseren keihard nodig. Huijbers kon het. Ook zijn uitspraken 'Samenwerken met nieuwe vrienden', 'BBA - boer betaalt alles', 'volhoudbare landbouw', 'boeren hebben een oplossing' sieren de boerenvoorman.

Maar in deze korte terugblik passen niet alleen mooie woorden, want welke resultaten heeft hij voor de leden bereikt? De hoogproductieve Nederlandse landbouw gaat al decennia gelijk op met mestproductie die vaker niet dan wel op 100% op het eigen bedrijf geplaatst kan worden. En in sommige gebieden voldoet de grondwaterkwaliteit niet aan de gestelde waarden. Onder de vlag van LTO Nederland staan bestuurders op

het standpunt dat van overheidswege ingrijpen in de landbouwstructuur door vermindering van het aantal dieren, directe 1 op 1 koppeling van dieren aan grond of verplichte bouwplankeuzes, een onbespreekbare route is. Zowel intern als ook voor de buitenwacht worstelt LTO Nederland om tot heldere keuzes te komen.

Maar de weg naar systeemverandering en een volhoudbare landbouw is wel in gang gezet: via duurzaam bodembeheer langs private weg en via mineralen verwaarding, inclusief de juridische- en publieke bemoeienis. De eerste stappen in de systeemverandering werden voortvarend gezet. Het idee van verplichte mestverwerking (overschotmest), door de overheid af te dwingen, is samen met het Rijk uitgewerkt. Wettelijk verplichte verwerking en hierdoor de mogelijkheid tot levering van kwaliteitsproducten aan plantentelers in binnen- en buitenland, een structureel evenwicht en lagere kosten via de verplichte verwerking, is een doorbraak in dit slepende dossier. Maar heeft de doorbraak geleid tot een systeemverandering? Tot op heden niet!

De keuze om niet puur de markt, maar ook de overheid als noodzakelijke partner

te betrekken, betekent dat knelpunten blijven voortbestaan. Ondanks 10 jaar praten is het niet gelukt om nationaal of internationaal producten uit bewerkte mest als kunstmestvervanger erkend te krijgen. Ook meer mogelijkheden voor het gebruik van bodemverbeteraars worden stelselmatig geblokkeerd. En vergunningen voor mestverwerking roepen maatschappelijke weerstand op, waardoor processen sterk zijn vertraagd.

Het lijkt er dus op dat Hans Huijbers de door hem noodzakelijk geachte systeemverandering niet heeft kunnen afronden. Mij bekruipt het idee dat hij ook zelf voelt dat zijn werk niet af is. Gebruikte hij de strategie van 'de stemverheffing en de vuist op tafel' enkele keren per jaar, nu is het ieder overleg zo.

De flexibiliteit van de skiër, het uithoudingsvermogen van de wielrenner en het incasseren en uitdelen van de bokser zijn nog steeds nodig. Het laatste fluitsignaal heeft nog niet geklonken. Hans Huijbers heeft stenen in de vijver gegooid, heeft veranderingen in gang gezet. Het is aan zijn opvolger, medewerkers en leden om de wedstrijd te winnen en een toe goed einde te brengen. •

Mark Heijmans – LTO Nederland

De bedrijfsvoering
op een boerenbedrijf
is niet te vergelijken
met een
schroefjesfabriek.

de Visionair

Foto Chris Platteeuw

ECHTE, MAAR KWETSBARE MENSEN

“BOEREN GEVEN ALS HET
WARE VERTROUWEN AAN
DE TOEKOMST. ALS DE
SAMENLEVING ZICH DAAR
NIETS VAN AANTREKT,
KOST DAT HUN KOP.”

Hans ontmoette ik voor het eerst in het oude ZLTO-kantoor in Tilburg, een paar weken na zijn benoeming tot voorzitter. Hij was toen al de archetypische oerkracht die zich later nog sterker zou ontwikkelen. Sinds dat eerste gesprek ben ik mijn sympathie en fascinatie nooit meer verloren. Hans staat voor zijn boeren en boerinnen, een groep in de samenleving die hij in een gesprek bij hem thuis in Wintelre ooit typeerde als echte mensen. Pure mensen, rechttoe rechtaan, en daarom kwetsbaar; ze maken keuzen door het doen van investeringen waarmee ze zich voor 2 à 3 decennia vastleggen. Boeren geven als het ware vertrouwen aan de toekomst. Als de samenleving zich daar niets van aantrekt, kost dat hun kop.

Die zienswijze bepaalt Hans' houding. Voor alle duidelijkheid: hij vroeg nooit aandacht voor zieligheid, wel voor die kwetsbaarheid. Onze jongste ontmoeting vond een paar weken geleden plaats in West-Brabant. In de kapel van Bovendonk, waar nog priesters worden opgeleid. Het gewijde gewelf was voor de gelegenheid het decor voor de serieuze noot tijdens een feest voor ZLTO-leden.

Hans gaf zijn visie op de Brabantse en Nederlandse landbouw.

Zijn gevoelens begrijp ik. Het is waar dat Nederland boeren van het nodige onterecht de schuld geeft. De boer moest aan de Klimaattafel inleveren, terwijl Schiphol en Lelystad mogen groeien. Dat is een politieke maar niet te rechtvaardigen keuze, die via schijnbaar objectieve koolstof-normen is gemaakt.

Het stikstofdossier zit al even scheef in elkaar. Dat een overdaad aan stikstof de natuur overbemest, staat vast. Maar hoe allocer je het effect van door boeren in de lucht geblazen stikstof? Er zijn immers vele andere bronnen van uitstoot. Ons dichtbevolkte landje wordt druk bereden, bevlogen en bevaren. Het herbergt industrie en krijgt via de wind de uitstoot van het verkeer en de fabrieken uit buurlanden binnen. De modellen die het boeren-aandeel berekenen, zijn hoogstens een benadering. Voor zo'n rekenpoging is best wat te zeggen, maar er zijn dermate grote consequenties voor boeren aan verbonden dat het politiek niet integer is om ze toe te passen als basis voor wet- en regelgeving.

Ons land doet beleidsmatig aan 'boertje pesten'. Via zogenaamd objectieve wetenschap die ze in wet- en regelgeving vertalen, proberen beleidsmakers vooral het aantal productiedieren en de milieudruk van intensieve teelt te beperken. In alle bestuurlijke stilte maakten ze steeds ingewikkelder keuzes tegen het boerenbelang zonder duidelijk te zijn over het echte doel. Jammer, want duidelijk-

heid had boeren al twintig jaar geleden anders laten investeren.

Inmiddels staat de Brabantse boer voor grote uitdagingen. Uit het oosten van Europa komen varkens en kippen die zo'n 40% goedkoper zijn dan de onze en binnenkort even goed zijn. Onze aardappelen en bieten groeien op hectares die rond de €100.000 kosten; daar is zelfs bij topproducties niet rendabel op te telen.

Tegelijk telt Nederland geweldig effi-

“HOEWEL DE REK ERUIT IS,
MOETEN DIER EN LAND
MAXIMAAL BLIJVEN
PRESTEREN.”

ciënte en dus rendabele fabrieken om kippen, varkens, bieten en aardappelen te verwerken. Die moeten gevuld blijven worden vanuit de buurt. Dat lukt alleen nog als ze een stukje van hun marge delen met de boeren. Maar meer dan net voldoende zullen de boeren niet krijgen; zo ruim zijn de marges nou ook weer niet. Hoewel de rek eruit is, moeten dier en land dus maximaal blijven presteren.

De Brabantse melkveehouderij krimpt al als gevolg van de grondgebondenheid waartoe politiek wel helder is besloten. Weides worden bouwland (inclusief extra CO₂ uitstoot) of blauwgrijze zonneakkers op pootjes met de nodige herbicide daaronder. Niet afgeschreven opstallen worden waardeloos.

“ONS LAND DOET BELEIDSMATIG AAN ‘BOERTJE PESTEN.’”

Foto ZLTO

Onmiskenbaar optredende marktkrachten hollen boeren, verwerkers, bodem en landschap uit. Dat weten boeren. Toch gingen ze de afgelopen 20 jaar door op dat pad omdat boeren hun way of life is. Het is hun kwetsbaarheid; ze geven er alles voor op omdat ze niet in rendement maar in doorgaan denken.

Inmiddels kunnen te veel boeren geen kant meer op en is de nood zo hoog gestegen dat hun ziel breekt.

Beleidsmakers maakten al die malle regeltjes omdat ze al minstens twee decennia niet wilden zeggen hoeveel minder productie Nederland moet willen in het kader van zijn milieudruk. Onderwijl beloofden ze boeren dat er ook voor hun kinderen toekomst is, als ze maar zouden voldoen aan steeds nieuwe regels en keurmerken.

Mogelijk hoopten ze dat het typisch Nederlandse ‘meer output met minder inputs’-denken net als in de 20e eeuw de

marktkrachten nog een keer zou kunnen verslaan. Die tijd is voorbij. Hun regelbeleid veroorzaakt nu een ijsskoude sanering omdat ze hun handen niet durfden te branden aan een warme of geleide. De tovenaarsleerlingen die het beleid nog altijd bepalen, beloofden een toekomst die er niet is en lieten het probleem woekeren. Daarom bleef Hans voor zijn boeren en boerinnen staan. Daar heb ik groot respect voor. •

VOORUIT NAAR VROEGER

De
VOOR
HANS HUIJBERS

Springtij festival

Hans Huijbers: “Om de vragen van vandaag goed te kunnen beantwoorden, is het niet alleen nuttig maar ook noodzakelijk om daar de goede zaken uit het verleden bij te betrekken. We vergeten

zo makkelijk wat onze voorouders hebben opgebouwd, hoe zij door samen te werken zijn geëmancipeerd en zelfbewuste boeren zijn geworden. Dat de Nederlandse agrarische sector wereld-

wijd waardering oogst, is niet uit de lucht komen vallen. Stichting Waarde van het land is een goed initiatief dat zowel het intrinsieke individuele waarden- en normenpatroon boven tafel haalt, als de kracht van samenwerken benoemt en onderstreept. Boeren zijn de grondleggers van het coöperatief samenwerken, van delen van kennis, van praktische innovaties en van aanpassen aan de omgeving. Deze tijd is de tijd dat het besef terugkomt dat de bodem het begin is van alle leven. Dat gebruik maken van de natuurlijke processen in de bodem en van de zon, de basis is voor een volhoudbare land- en tuinbouw. Onze voorouders wisten dat, wij voegen die kennis samen met de moderne technologie. Vooruit naar vroeger!” •

NOOIT MEER HONGER

In de laatste maanden van de Tweede Wereldoorlog stierven tienduizenden Nederlanders een hongerdood. De kersverse minister van Voedselvoorziening, Landbouw en Visserij Sicco Mansholt riep de agrarische sector na de oorlog op tot de uitdaging: 'nooit meer honger'.

Een epische uitdaging, want Nederland is niet geschikt voor de massaproductie van voedsel. Ons oppervlak is klein, de bodemkwaliteit en ons klimaat zijn niet voor elk gewas gunstig. Toch gingen Nederlandse boeren vastberaden de uitdaging aan. Noem het de Nederlandse Groene Revolutie als voorloper van de wereldwijde Groene Revolutie in de jaren zeventig.

Nederland leerde 'land maken' en waterland te ontwikkelen tot vruchtbare landbouwgronden. Met de Flevopolder als kroonjuweel. In combinatie met overheidssteun voor innovatie en bedrijfsuitbreiding was dat zeer productief. Het aantal tractoren verzevenvoudigde en stelde boeren in staat meer land te bewerken. De uitvinding van gekoelde opslagmogelijkheden en melkmachines versnelde de groei van de melkproductie. Het pionieren in de kassituinbouw leidde tot topproductie van komkommers, paprika's en tomaten. Nederland bereikte in enkele decennia de positie van innovatieve voorloper op food en agri.

Maar met de oplossing van gisteren zaaiden we ook het probleem van morgen. Het efficiënte en productieve agrarische systeem dat we na de oorlog nodig hadden, zorgt nu voor onvoorziene problemen. Het draagt bij aan de opwarming van de planeet; 25 procent van de CO2-uitstoot komt op het conto van de wereldwijde agrarische sector. Het doet

een groot beroep op onze bodems en vers (zoet)watervoorraad en gaat ten koste van biodiversiteit. De impact van de food en agrarische sector op de natuur, het klimaat, de planeet prijkt steeds prominenter op de agenda's van intergouvernementele organisaties, overheden en NGO's. De Sustainable Development Goals van de Verenigde Naties, het klimaatkkoord van Parijs en het klimaatkkoord in Nederland zijn daar het bewijs van.

Bovendien verandert de voorkeur van consumenten. Voedsel moet gezond zijn, authentiek en van dichtbij komen. Voedsel moet duurzaam geproduceerd zijn, met respect voor dier en natuur.

De food- en agrisector staat daarmee voor een uitdaging van epische proporties: de Groene Revolutie 2.0. De wereldbevolking groeit explosief en we moeten zoeken naar een manier om iedereen van voldoende, gezond en betaalbaar voedsel te voorzien, zonder de planeet te ruïneren. Om deze uitdaging aan te gaan is samenwerking nodig tussen food

en agrarisch bedrijfsleven, de overheid en kennisinstellingen; de zogenaamde Gouden Driehoek.

Het goede nieuws is dat we weten dat we moeten veranderen en dat we dat allemaal willen. We weten ook hoe: kringlooptoepassingen dragen bij aan bodembehoud en het verminderen van verspilling. Precisie landbouw vermindert het gebruik van water, kunstmest en gewasbescherming en verhoogt opbrengsten. Deze innovaties dragen bij aan een groene, gezonde en gewaardeerde agrarische sector – aan de verduurzaming die nodig is om de groeiende wereldbevolking van genoeg gezond voedsel te voorzien, zonder dat we de aarde aantasten.

Dit alles is haalbaar en het pad ernaartoe wordt al geruime tijd bewandeld. In totaal is de CO2-uitstoot van de Nederlandse agrarische sector tussen 1990 en 2009 al met vijftien procent gedaald. Dat tempo moet omhoog. Terwijl tegelijkertijd een gezond inkomen voor agrarische ondernemers geborgd moet worden. Daar zijn kennis, netwerken en financiering voor nodig.

Zo'n beetje de helft van al het wereldwijd geproduceerde voedsel is dankzij en via Rabobank-kanten op het bord van consumenten beland. Wij maken geen kunstmest, geen pesticiden, houden geen koeien en verkopen geen kiloknallers. Maar we bedienen wel de partijen die dat doen. Samen met hen, met onze klanten, overheden, kennisinstellingen, NGO's moeten we de goede beslissingen nemen en de juiste koers plotten. Samen geven we vorm aan de Groene Revolutie 2.0. •

Wiebe Draijer - Voorzitter Groepsdirectie Rabobank

Het gloort weer aan de horizon

In de ochtendzon, wind in het gezicht, lopend langs dreven en zomen,
Kunnen we bij de schoonheid van het Neerlands landschap wegdromen.
Akkers, weilanden, bosschages en in verte een dorp met kerk,
Daar zien we onze boeren met de ploeg of tractor aan het werk.
De koeien en schapen grazen in de weide en de varkens rollen in de schuren,
Vogels zweven door de lucht en hazen in het veld maken overuren,
Beekjes, met visjes en libellen, kabbelen door het vlakke land,
En kleurrijke bloempjes met bijen lachen ons toe langs de waterkant.

De boer is hoogstaand de regisseur van al dit schoon!
Kennis van bodem, lucht, water gaat van vader/ moeder op dochter/ zoon.
De dieren gezond, productief, met voedsel groeiend vaak nabij,
En gebruik van de technologie van Wageningen op de boerderij.
Innovatie van diervoeding, mest, antibiotica, machines en apparatuur.
Efficiënt en circulair, biodiversiteit en klimaat in balans, hun tweede natuur.
Daarmee kunnen ze wereldwijd vele monden voeden, hun eer en vakmanschap,
Trots zijn we op onze boeren, ze staan mondiaal op de bovenste trede van de trap.

De mensen genieten van al het heerlijk dat dagelijks op tafel komt,
Via nieuwe en gevarieerde recepten op ons bord, kleurrijk en stijlvol gevormd,
Onze reuk staat op scherp en smaakpapillen worden tot het uiterste verwend,
Het eten is een unieke beleving, waarin men de boer en de kok herkent.
We gaan meer groente, noten en fruit en minder zuivel en vlees eten.
Geen obesitas meer, 25 is het maximum dat in de BMI wordt gemeten.
Via reguliere gezondheid 's metingen, DNA-kennis en gewenste activiteiten,
Sluiten de voeding 's ingrediënten aan op ieders individuele prioriteiten.

Alle mensen, werkend in de voedselindustrie, transport of winkelketen,
Zorgen dat de kwaliteit hoog is met nauwelijks verlies van het eten.
Transparantie, hygiëne, milieubewust en respect voor plant en dier zit in ieders genen.
Voedselvergiftiging, ziektekiemen, verontreiniging zijn verdwenen.
Consumenten zijn gaarne bereid om een fair bedrag aan al deze essentiële zaken te geven.
Zodanig dat iedereen van boer tot winkelbediende er normaal van kan leven.
De overheid heeft een cruciale rol om regelgeving en spelregels van de markt te bepalen.
En GLB en andere middelen in te zetten opdat we zo de gewenste doelen kunnen behalen.

Pascal zei al eens “Het hart heeft redenen, die de rede niet kent”!
En als we stil zijn, de diepte ervaren, worden deze signalen van het hart herkend.
Leiders verbinden zich met anderen om samen de goede stappen te zetten,
En laten zich nooit door meestribbelaars en remmers of tijdelijke belangen beletten.
De koers is pas achteraf helder te zien, met onverwachte doorbraken als teken,
Waarbij al het gedoe, vergaderingen, macht spelletjes en nota's spontaan verbleken.
met deze houding, zijn passie voor duurzaamheid en trots op het vakmanschap van onze boeren,
Heeft onze Hans “met de hand aan de ploeg” de maatschappelijke arena 7 vette jaren kunnen
ontroeren!!!

MEER MET MINDER, MAAR HOE?

Het is voor de meeste mensen in de landbouwwereld wel duidelijk dat het huidige systeem niet volhoudbaar is. De boeren worden overladen met regels, zitten vaak in de tang van de bank en hebben of voelen niet de financiële ruimte om de overgang te maken naar een duurzame landbouw. De grond is verarmd en de biodiversiteit schrikbarend afgenomen. Conceptueel is het ook wel duidelijk dat een kringloop landbouw het beste is, waarbij er een balans is tussen het aantal dieren en de hoeveelheid grond in de nabijheid. We zouden zoveel dieren moeten houden, dat hun mest maximaal 10-20 kilometer wordt vervoerd en daar benut kan worden, opdat nauwelijks nog kunstmest nodig is en er geen overschot is aan mest van dieren.

De grote vraag is hoe voldoende boeren kunnen doorgaan, een goede boterham kunnen verdienen en toch ook de omslag maken naar een andere manier van land bewerken of met minder dieren toch evenveel verdienen. Als boeren hun grond op een ander manier gaan bewerken en daarmee hun grond verrijken, waardoor ook het leven in en op de bodem toeneemt, dan neemt ook het koolstof gehalte in de bodem toe. Dat heet in het jargon 'het zorgen voor negatieve emissies' en daar zou een goede prijs tegenover mogen staan. Ook zou bij een goed beheer van de grond, de biodiversiteit moeten toenemen, wat we ook zouden we moeten belonen, zodat het de moeite waard wordt. Daarnaast kan vanuit het perspectief van vertragen van

klimaatverandering een hoger waterpeil in polders een goede oplossing zijn, die vele megatonnen CO2 kan besparen. Maar dat heeft natuurlijk ingrijpende gevolgen voor degenen die in zo'n polder willen werken.

Dan wordt 'de boer' en 'de landbouw' een deel van de oplossing en voelt men zich niet een deel van het probleem. Klimaatverandering wordt of is één van de grootste problemen van deze eeuw. Met langere droogtes en plotselinge hoosbuien, met heftige hagelbuien en stormen op tijden en uit richtingen die we vroeger niet vaak zagen, zullen boeren degenen zijn die het eerste de klappen opvangen. Dus ze zijn zowel de kanariepiet in de kolenmijn, als een deel van de oplossing. Dat laatste, daar zullen we mee moeten helpen, door benodigde veranderingen te ondersteunen. Dat kan financieel zijn, maar het kan ook betekenen nieuwe manieren van geld verdienen bedenken, nieuwe samenwerkingsvormen starten en nieuwe kennis inbrengen. Samen uitwerken wat die slogan "boeren als oplossing" nu precies betekent en dat dan ook samen. Dat was de missie van Hans en daar heeft hij nu misschien zo direct alle tijd voor. Dat zou mooi zijn, want het is meer nodig dan ooit en oplossingen moeten komen van mensen met verstand van het land en van de boer, die in samenwerking met friskijkers en dwarsdenkers reële oplossingen bedenken en in gang zetten. Mensen die zich daar voor inzetten en niet bang zijn te helpen veranderen, die zijn schaars, dus werk aan de winkel! •

"KLIMAATVERANDERING
WORDT OF IS ÉÉN VAN DE
GROOTSTE PROBLEMEN VAN
DEZE EEUW."

METAMORFOSE

Het is voorjaar 2030. Hans Huijbers, tot 2019 voorzitter van de ZLTO, treedt tevreden terug als voorzitter van de nationale Boer-Burger Coalitie. Deze coalitie was de afgelopen jaren de drijvende kracht achter een ware metamorfose op het gebied van landbouw en voedsel in ons land. Was er in zijn ZLTO-tijd nog sprake van een gespannen verhouding en veel onbegrip tussen boeren en burgers, nu is dat heel anders. Het wemelt in ons land van boer-burgerinitiatieven en gebiedscoöperaties, de biodiversiteit en het bodemleven in het boerenland hebben zich flink hersteld, het verse boerenproduct wordt algemeen erkend als het beste 'medicijn' voor een gezond leven en mede daardoor heeft het beroep van boer een hoge maatschappelijke status. Nederland wordt wereldwijd gezien als kampioen duurzaam en gezond voedsel.

Belangrijk draaipunt in deze omslag was de introductie van 'eerlijke prijzen' voor het boerenproduct. Nadat eerst voor allerlei voedselproducten was uitgerekend wat de verborgen milieu-, klimaat- en gezondheidskosten zijn, nam ons land het initiatief tot de introductie van een nieuw prijsbeleid, om te beginnen in Nederland, maar inmiddels ook overgenomen door veel andere landen. In dit prijsbeleid worden ook de tot dan verborgen maatschappelijke kosten van producten en de onderbetaling van boeren zichtbaar gemaakt en nadrukkelijk meegenomen bij handelstransacties. Als deze maatschappelijke kosten uiteindelijk toch niet door ketenpartijen worden betaald dan corrigeert de overheid deze prijs met een Belasting op Onttrokken Waarde (BOW), naar

een oud idee van duurzaamheidspionier Eckart Wintzen.

Daarnaast heeft de Boer-Burger Coalitie het voor elkaar gekregen dat boeren inmiddels betaald krijgen voor allerlei ecosysteemdiensten die zij de samenleving leveren, zoals CO2 opslag, bodem-, natuur- en landschapsbeheer en waterberging.

Door deze maatregelen heeft het boerenbedrijf weer toekomstperspectief gekregen. Het beeld is nu veel gevarieerder dan in de hoogtijdagen van het grootschaligheids- en efficiency-denken. Er zijn nog steeds grote boeren die onder strikte ecologische randvoorwaarden voor de exportmarkten produceren, maar het aantal boeren met een multifunctionele bedrijfsvoering en als leverancier van sterke streek- en gezondheidsmerken is fors gegroeid.

Het effect van deze ontwikkelingen is dat er ook veel gezonder gegeten wordt dan vroeger. Kinderen worden vanaf hun jongste leeftijd vertrouwd gemaakt met het zelf telen van producten. Kooklessen zijn op basisscholen vanzelfsprekend. Van de eiwitconsumptie is nu 60% afkomstig van plantaardige herkomst, terwijl dat in 2019 nog 35% was. Verse producten uit de eigen streek zijn het uitgangspunt bij restaurants en in de catering. En huisartsen geven hun patiënten voordat tot medicatie wordt besloten, veelal eerst een gericht voedsel- en leefstijladvies, waar nodig ondersteund door professionele begeleiding die door zorgverzekeraars wordt vergoed. Deze omslag in de rol en betekenis van voedsel is ook zichtbaar in een flinke daling van het aantal patiënten met obesitas, hart- en vaatziekten en diabetes type 2.

Kortom, waar Hans ruim 9 jaar geleden met enige zorg het stokje aan opvolger Wim Bens overdroeg, legt hij zijn laatste grote bestuurlijke functie nu met volle tevredenheid neer. •

"ONZE COALITIE WAS AFGELOPEN JAREN DE DRIJVENDE KRACHT ACHTER EEN WARE METAMORFOSE OP HET GEBIED VAN LANDBOUW EN VOEDSEL IN ONS LAND."

“De driehoek
locatie-thema-
sector maakt LTO
anders en krachtiger
dan vergelijkbare
brancheorganisaties.”

de Boerenleider

“DE ECONOMISCHE
STAGNATIE IN DE
PLATTELANDSGEBIEDEN
LEIDT TOT EEN
MIGRATIESTROOM
NAAR DE STEDEN.”

‘Kabinet, benoem een Deltacommissaris voor het platteland’

Het platform Renaissance van het Platteland pleit voor nieuwe verbindingen tussen stad en platteland. Vitale regio's zijn nodig voor dynamische regio's. In gesprek met één van de initiatiefnemers, Erik Droogh van recreatieonderneming Leisurelands. Samen met onder andere ZLTO-voorzitter Hans Huijbers stelde Droogh een manifest op.

Door Aart van Cooten

Wet u wat de letterlijke betekenis is van Renaissance?”, vraagt Erik Droogh aan zijn interviewer. Hij geeft onmiddellijk zelf antwoord. “Wedergeboorte! Dat is precies wat wij willen met ons platform Renaissance van het Platteland. In het buitengebied bloedt de boel dood: vergrijzing, dorpen lopen leeg, scholen sluiten, boeren stoppen ermee. Wij pleiten voor een vitaal platteland. Om dat te bereiken, zijn veel partijen aan zet. Met ons platform zetten wij de economische ontwikkeling op het platteland op de agenda, de noodzakelijke wedergeboorte dus.”

Erik Droogh is directeur van Leisurelands, het bedrijf dat twintig recreatiegebieden in Gelderland exploiteert. Deze gebieden trekken jaarlijks 7,5 miljoen bezoekers en bieden werkgelegenheid aan 2.500 plattelandsbewoners. In de vergaderzaal van Leisurelands staat een deur schuin tegen de wand, erop is het manifest van Renaissance van het Platteland geplakt (zie kader). Eronder staan twee namen: Hans Huijbers (ZLTO) en Erik Droogh (Leisurelands).

De twee mannen kwamen elkaar een paar jaar geleden tegen. Het gesprek ging in eerste instantie over Green Deals. Uren later waren ze het met elkaar eens, er is actie nodig om de vitaliteit op het platteland terug te krijgen. Ze zochten mede-

standers bij de natuurorganisaties, het agrarisch onderwijs, de particuliere grondeigenaren.

De bal kwam aan het rollen. Er volgden brainstormsessies, een website werd gelanceerd, een manifest opgesteld. Dat manifest, afgedrukt op A0-formaat, plakten Droogh en Huijbers afgelopen september op een deur van een vergadercentrum in Ede waar het congres Dynamische Steden en Vitale Regio's werd gehouden. Een congres door henzelf georganiseerd. Die deur met manifest staat nu op het kantoor van Erik Droogh en hij is er trots op.

Wat is nou eigenlijk de kern van het probleem?

“De economische stagnatie in de plattelandsgebieden leidt tot een migratiestroom naar de steden. Op dit moment wonen zeven miljoen Nederlanders in de stad en tien miljoen in de perifere regio's. Als we niets doen, is dat binnen tien, twintig jaar precies andersom. Op het platteland komen huizen en boerderijen leeg te staan, terwijl de steden vollopen. Het zijn twee zijden van dezelfde medaille. Om congestieproblemen in de stad te voorkomen, moeten we het platteland toekomst bieden. Wij zeggen: zorg ervoor dat mensen blijven wonen in de Achterhoek, Drenthe en De Kempen. Daarvoor is op de eerste plaats economische ontwikkeling nodig. Dat vraagt ook om snelle verbindingen tussen platteland en stad, fysiek via het spoor en de weg, maar ook op digitaal vlak met glasvezel.”

Waardoor stagneert de economische ontwikkeling?

“Laat ik u een voorbeeld geven uit onze eigen praktijk. Leisuredlands is bezig met de bouw van een hotel, vakantieappartementen en een evenementenlocatie in Ermelo op de Veluwe. Daar zijn we nu al achttien jaar mee bezig. Achttien jaar!

Oké, dat is een uitzondering. De gemiddelde procedure duurt bij ons acht jaar. Nog veel en veel te lang. Iedereen begrijpt dat ondernemers daar gefrustreerd over raken. De ruimtelijke procedures in Nederland zijn ‘killing’ voor de economische ontwikkeling. Wij steken miljoenen in de voorbereiding van zo’n plan, maar er is geen enkele garantie op succes. Niet alleen wij lopen daar tegenaan. Voor bijvoorbeeld de agrarische sector geldt hetzelfde. De buurman bepaalt wat kan en niet kan.”

Uw manifest telt twaalf punten.

Wat zijn de belangrijkste?

“Het allerbelangrijkste is dat we met z’n allen de urgentie van het probleem gaan zien. Dan heb ik het allereerst over het Rijk, de provincies en de gemeenten. Maar ook het maatschappelijk middenveld.

En we moeten leren om de ruimtelijke problemen in dit land integraal te bekijken en op te lossen. Nu is het beleid gericht op de afzonderlijke sectoren. Er is sprake van verzuiling en verkokering. Ons platform heeft met minstens vier ministeries te maken. Met LNV voor landbouw en natuur, met I&W als het gaat om betere verbindingen, met BZK over krimp en met OCW over de scholen. Dat zegt genoeg.”

Eric Droogh en Hans Huijbers overhandigen manifest Renaissance Platteland aan Jan Kees Goet (LNV).

“We moeten leren om de ruimtelijke problemen in dit land integraal te bekijken en op te lossen.”

Wat is nodig om de agrarische sector toekomst te bieden?

“Laat ik allereerst zeggen dat boeren en tuinders zorgen voor een aantrekkelijk platteland. Voor de leefbaarheid in dit land zijn zij heel belangrijk. Dat geldt voor de stedelingen en zeker ook voor de bezoekers van onze eigen recreatie-terreinen. Boeren zijn ondernemers, als zij geen toestemming krijgen om een nieuwe stal te bouwen dan verliezen zij de concurrentiestrijd.

Om de landbouw in dit land overleefd te houden, zijn faire opbrengstprijzen nodig. Die zijn nu te laag. Begin dit jaar is de btw op voedingsmiddelen met 3% verhoogd. Ik pleit ervoor om die btw-verhoging terug te sluisen naar de agrarische sector. Dat is overigens geen standpunt van Renaissance van het Platteland.”

Wat is uw boodschap aan het kabinet?

“Benoem een Deltacommissaris Platteland, net zoals we er een hebben voor water. Zo’n commissaris kan de urgentie van de problematiek op de agenda zetten én houden. En misschien moet er ook een nieuwe Reconstructiewet voor het platteland komen. In die wet kan dan worden vastgelegd dat de provincies integrale visies moeten opstellen voor de plattelandsregio’s.”

Heeft Renaissance van het Platteland al successen geboekt?

“De noodzaak om het platteland ontwikkelingskansen te bieden, staat op de agenda. Met de grote plattelandsgemeenten, georganiseerd in de P-10, zitten we aan tafel. Dat geldt ook voor de provincies die kampen met krimp, de K-6. Ook enkele ministeries zijn geïnteresseerd in ons verhaal. Kortom, er komt beweging.” •

MANIFEST

Twee van de initiatiefnemers van Renaissance van het Platteland – directeur Erik Droogh van Leisuredlands en ZLTO-voorzitter Hans Huijbers – presenteerden in september 2018 het manifest Dynamische steden en vitale regio's, nieuwe verbindingen tussen stad en land.

Het manifest telt twaalf speerpunten, waaronder:

- ✓ Als we niets doen, slibt de Randstad dicht, terwijl het platteland juist leegloopt omdat het zich niet kan aanpassen aan nieuwe tijden.
- ✓ We zien veel kansen om de wederkerige verbindingen tussen stad en platteland te versterken. Denk aan thema's als voedsel, energie, water, wonen en recreatie.
- ✓ Het huidige systeem, gemaakt om het bestaande te ordenen, verhindert ons de noodzakelijke vernieuwingen door te voeren.
- ✓ Van het Rijk vragen wij een Deltacommissaris die zorgt dat er gezamenlijke doelen worden geformuleerd in een Deltaprogramma Vitaal Platteland.
- ✓ Samen kunnen we Nederland een nog fijner land maken dan het nu al is, met dynamische steden en een vitaal en veilig buitengebied dat er aantrekkelijk uitziet.

INTEGRALE PLANNEN PER REGIO

De denktank Renaissance van het Platteland pleit ervoor dat voor elke regio een integraal toekomstplan wordt gemaakt. De kernthema's hierin zijn:

- ✓ **Gezond en veilig voedsel**
Uitgaand van de eisen van deze tijd: duurzaam geproduceerd, eerlijk, verantwoord en klimaatneutraal, met een herwaardering voor de herkomst.
- ✓ **Klimaatbestendig**
Maak ons land klimaatbestendig en zorg ervoor dat ons natuurlijk kapitaal in de vorm van grondstoffen, energie en biodiversiteit beschermd wordt.
- ✓ **Recreatie en zingeving**
Werk aan goede, veilige en moderne voorzieningen, dichtbij, die ruimte geven aan ontspanning en rust. Voorzieningen die duurzame economische ontwikkeling en zinvolle werkgelegenheid ondersteunen.

Bij deze drie thema's is 'verbinding' de rode draad. Van snelle digitale verbinding (glasvezel) tot en met verbetering en modernisering van de infrastructuur (wegen, openbaar vervoer).

WILLEM FERWERDA

'IEDEREEN HEEFT BAAT BIJ ECOSYSTEEMHERSTEL'

Alle landen lopen aan tegen de grenzen van het ecologische draagvlak. In het buitenland is dat al meer zichtbaar, maar ook Nederland raakt erg sleets. Er is een nieuwe benadering nodig; Willem Ferwerda heeft met zijn organisatie Commonland een methode ontwikkeld om economie en ecologie duurzaam samen te laten gaan.

Door Tijs Kierkels

Ferwerda voerde in 2016 de Duurzame 100 aan, het jaar waarin Hans Huijbers tot plaats 27 reikte, ongekend voor een landbouwvoorman. Ecoloog Ferwerda heeft de omslag gemaakt van natuurbescherming naar ecosysteemherstel in brede zin: "Ik zag dat natuurbescherming wereldwijd een ondergeschoven kindje was. Tegelijkertijd is landgebruik sterk afhankelijk van ecologische veerkracht. Overal ter wereld zie je dezelfde tendensen: steden groeien, platteland loopt leeg, vaak vanwege ecologische degradatie. Hele gebieden worden onleefbaar en onproductief door ontbossing, overbegrazing, erosie, vervuiling, watergebrek. Je moet daar in gezamenlijkheid iets aan doen."

Maar boeren/landgebruikers, investeerders, overheden en ecologen praatte langs elkaar heen en begrepen elkaar niet. "Je moet dus een gemeenschappelijke taal opstellen en een methode ontwikkelen die voor alle partijen werkt", zag hij in. Dat besef heeft geleid tot de '4 returns' methode van Commonland.

GELOOF IN DE ZAAK

In plaats van winstmaximalisatie ('return on investment') worden vier andere 'returns' nagestreefd: inspiratie, sociaal

kapitaal, natuurlijk kapitaal, financieel kapitaal. "Mensen moeten er weer geloof in krijgen dat het anders kan: dat is de terugkeer van de inspiratie. Vervolgens breng je weer banen terug door meer economische activiteit, en die is alleen mogelijk bij ecologisch herstel."

De aanpak vindt plaats in onderling overleg tussen alle relevante partijen – producenten voorop. Het gaat om herstel van grootschalige gebieden die als ecologische eenheid fungeren. Minimaal 100.000 ha, maar in Spanje, waar de aanpak succesvol loopt, een miljoen ha gedegradeerd land. Het gebied wordt in overleg in drie zones verdeeld: natuurgebied, economische zone en een gecombineerde zone. "Met name de laatste bestaat niet of is verwaarloosd, maar kan veel perspectief bieden voor water- en bodemherstel samen met economische activiteiten", zegt hij.

In Spanje doen nu 200 boeren mee. Er is een andere, minder destructieve, manier van begrazing ingevoerd en regeneratieve productie van amandelen, olijven, bier en wijn. Een compostbedrijf speelt een belangrijke rol bij bodemherstel.

VEENWEIDE

Ook in Nederland loopt een project, namelijk in het veenweidegebied rond

Foto Commonland

Amsterdam. “Veenweiden zijn de gebieden in grootste nood, met name door de voortdurende ontwatering die tot problemen leidt zoals bodemdaling en verzilting. Samen met de boeren hebben we een beweging opgericht onder de naam Wij.land. Wij brengen het gebied in kaart en zoeken naar nieuwe mogelijkheden”, vertelt hij.

De start van het proces en de eerste projecten, in het buitenland en Nederland, worden met ‘geefgeld’ gefinancierd omdat subsidies vaak niet goed zijn toegesneden. Het gaat gemiddeld om 1 euro per ha. “Als het eenmaal loopt, zie je na zo’n 4 jaar een omslag

naar commercieel geld. Bijvoorbeeld in Australië waar we komen tot andere gewassen onder de vlag van een groot bedrijf dat grond leest van de boeren en dat risico’s kan nemen.”

BRABANT

Zou zoiets ook in Brabant kunnen? “Het is inmiddels duidelijk dat zo’n gezamenlijke gebiedsgerichte aanpak overal kan. Je leert samen op een andere manier denken. Omdat de interesse van vele partijen in Nederland toenam en te groot werd voor Commonland, hebben we het verbreed tot het innovatielab ‘Voor de Oogst van Morgen’. Mensen

die op lange termijn veranderingen willen organiseren kunnen daarbij aansluiten”, zegt hij.

Het gaat al snel om fundamentele vragen, waarschuwt Ferwerda. “Past melkproductie in een wetland-systeem, wat het veenweidegebied in feite is? En wie betaalt dan de schade door bodemdaling en verzilting? Past grootschalige industriële veeproductie wel in het huidige Brabant? Mijn advies aan de ZLTO is: ga het gesprek aan met je boeren over de beste oplossing voor de komende generaties. Denk in termijnen van 20-30 jaar. Het is onverantwoord om dat na te laten.” •

COLUMN

DROOMTYPE BESTUURDER

Foto: Boerderij, Groenten & Fruit

Geloof jij het? ‘Hans Huijbers kiest ervoor om na zijn afscheid zijn energie weer te richten op zijn melkveebedrijf’, meldt ZLTO in een persverklaring op 5 oktober 2018. Zo’n man van de wereld sluit zich-

zelf niet op. Nee, hij blijft zich bemoeien met de landbouw, met de relatie met burgers, met de transitie naar duurzame landbouw.

Hans Huijbers is voor een journalist het droomtype bestuurder. Markant, uitgesproken, direct. Uit zijn reactie is altijd wel een pakkende kop te destilleren. Tegelijkertijd is hij ook sluw. Hij bouwt een relatie op. Hij masseert. Hij geeft ‘off the record’ achtergronden. Hij zet je op een spoor. Natuurlijk, op het spoor dat hem uitkomt. Dus wees op je hoede! Het aardige is dat hij je ook zegt als je in zijn optiek fout zit, de verkeerde toon aanslaat of de verkeerde woorden gebruikt. Hoor en wederhoor in optima forma. Het maakt de relatie serieus.

Het roemruchte interview met Sjoerd van der Wouw, campagne strateeg van Wakker Dier, in 2010 is zo’n gezamenlijk project. Hans Huijbers oppert het idee voor de dialoog. Boerderij is als onafhankelijk, leidend merk in de sector het ideale podium. Boerderij regelt de ontmoeting.

En tja, als Huijbers dan Wakker Dier ‘misschien wel de beste partner’ noemt, bereikt hij maximaal effect.

Hij krijgt respect voor zijn lef; en voor zijn inzicht dat je beter met de ‘vijand’ aan tafel kunt zitten. Maar ook een stortvloed aan kritiek uit de achterban. Je heult niet met de vijand.

Het is symbolisch voor de spagaat waarin de voorzitter van ZLTO zit. Hij bespeurt de opzwellende maatschappelijke kritiek. Hij ziet de oplossingen in mest- en milieubeleid, maar krijgt niet overal rugdekking. De spiegel die hij zijn achterban voorhoudt, wordt niet altijd begrepen. In politiek Brabant glijdt de invloed door de vingers.

Hans Huijbers weg uit de spotlight? De man die in 2012 de AgriTop 50 als meest invloedrijke persoon in de landbouw aanvoerde. De man ook die in 2016 plek 27 in de Trouw Duurzame 100 stond. Ik geloof het niet!•

Jan Vullings - hoofdredacteur Boerderij

CAROLA SCHOUTEN

EEN BETERE BALANS

“STENGELS WORDEN STRO.
TARWEKORRELS KOMEN
IN HET KIPPENVOER.
KIPPENPOEP WORDT TOT
MEST GEMAAKT.”

Foto LNV

Boer of tuinder zijn is een manier van leven, die vaak van generatie op generatie wordt doorgegeven. Boerenbedrijvigheid wordt geboren uit liefde voor het werken met de natuur, trots op de streek, passie. Het is niet altijd makkelijk. Er gelden regels voor het milieu, het uitrijden van mest, vervoer, dierenwelzijn, voertuigen, bestrijdingsmiddelen en meer. Je moet op de lokale of internationale markt een goede prijs voor je producten zien te krijgen, vernieuwen, investeren, afschrijven. Het weer laat zich gelukkig beter voorspellen dan ooit, maar het laat wel meer extremen zien. Veel mensen weten niet hoe het eraan toegaat op de boerderij,

“WE HEBBEN ANDEREN
VEEL SPECIALISTISCHE
KENNIS, PRAKTISCHE
OPLOSSINGEN, EN
SLIMME TECHNOLOGIE
TE BIEDEN.”

maar hebben er wel een mening over.

Daar hebben we vorig jaar met veel maatschappelijke partijen naar gekeken. Wat opviel is hoeveel ons voedselsysteem Nederland heeft gebracht. Goed en gezond voedsel is altijd en overal voor-

handen. Er is geen tekort, maar welvaart. De modernste technieken komen uit Nederland en in de wereld zet Nederland hiermee de toon.

KLIMAAT

Wat óók opviel is dat de balans in dit systeem zoekraakt. Bedrijven zitten gekluisterd aan een economisch systeem dat hen dwingt om zoveel mogelijk te produceren tegen een zo laag mogelijke prijs. Een systeem dat bovendien een wissel op het klimaat legt en het bodemleven, de insectenstand, de natuur schaadt, veelal omdat we niet meer kunnen teruggeven wat we te veel genomen hebben. Dat is een race naar

de bodem, die niemand wil en niemand wint.

Herstel is mogelijk als we tussen nu en 2030 de ommekeer maken naar alternatieve voedselsystemen en kringlooplandbouw tot nieuwe norm maken. Als we samen alles op alles zetten om water, voer en land optimaal te benutten, grondstoffen zo min mogelijk verloren te laten gaan, en dat wat overblijft nieuw nut te geven. Dierlijke mest in plaats van kunstmest bijvoorbeeld, groene gewasbescherming, meer insecten, minder voedselverspilling. Te organiseren op plekken waar vee is of gewassen groeien, of in groter verband, dus ook regionaal en internationaal. Lokaal succes hangt immers ook samen met de grotere wereldmarkt. En het is, in zekere zin, een morele plicht dat wij andere landen mee krijgen. We hebben anderen veel specialistische kennis, praktische oplossingen, en slimme technologie te bieden.

BERG VERZETTEN

Gaan we dit voor elkaar krijgen? Ja. Maar niet meteen. Dat is goed te merken in de gesprekken met alle betrokken partijen, waarbij ik eenieder vraag wat zij kunnen doen en hoe ik dat kan ondersteunen. Zo is er nog een berg te verzetten voordat er betere mestregels zijn, een actueel thema in veedichte regio's.

Over de hele linie moeten bedrijven ervaring opdoen met nieuwe verdienmodellen, al dan niet in samenwerking met onderzoekers of door gebruik te maken van de kennis bij natuurbeheerders. Waarbij we ons moeten realiseren

dat juist boeren en tuinders de kwetsbaarste positie hebben. Zij moeten wel een eerlijke prijs kunnen vragen voor extra inspanningen. Daar hebben onder andere voedselinkopers een rol in. Supermarkten kunnen iets in beweging zetten door eisen te stellen aan een meer duurzame productiewijze. Meer supermarktketens kunnen streekvoedsel aanbieden: vlees, groente of zuivel met een verantwoord verhaal.

BEWUST ZIJN

Banken en kredietverstrekkers moeten in innovatieve ondernemers durven investeren. Want familiebedrijven of jonge boeren die het anders willen moeten het wel financieel kunnen waarmaken. Wij stimuleren het met de garantieregeling voor jonge boeren waardoor het makkelijker wordt een bedrijf over te nemen, maar als overheid reddend we het niet alleen.

Het groen onderwijs moet kringlooplandbouw een vaste plaats geven in het curriculum. Grondgebruikers en -eigenaren kunnen zich meer bewust zijn van wat hun bodem over langere termijn nodig heeft. En als we willen dat consumenten voor verantwoorde producten betalen, zullen ze zich meer bewust moeten zijn van de waarde van voedsel. Tegelijkertijd is dit een veel grotere imagokwestie. Consumenten moeten zich een realistisch beeld kunnen vormen van wat de boer doet. En van wat er vervolgens in de keten gebeurt.

Dat vergt veel inspanning. Maar gelukkig hebben we een duidelijk beeld

van wat we samen willen bereiken: een kringloop-gebaseerd voedselsysteem. En we zijn op weg. Kijk bijvoorbeeld naar de kippenboer die tarwe naast zijn stal verbouwt, in eerste instantie als gewas om de bodem te verbeteren. Stengels worden stro. Tarwekorrels komen in het kippenvoer. Kippenpoep wordt tot mest gemaakt. En de kippen eten dankbaar mee van de groenten en granen die elders overblijven of moeten worden afgekeurd.

SAMEN

Het kan ook samen: een akkerbouwer en een veehouder die elkaars producten gebruiken voor mest of voer, een groep boeren die kennis uitwisselt en meet hoe je zo goed mogelijk met de bodem in een bepaald gebied omgaat. Het is voor iedereen een andere uitdaging verder dan vandaag te kijken. Als ik het doe, dan zie ik hoe ons land voor deze ingrijpende ommekeer is toegerust. Er is verbondenheid. Ik zie dat mensen uit de werelden van voedsel en natuur gemeenschappelijke kunnen grond vinden, dat in de land- en tuinbouw eigen en gewoon, beproefd en onbekend, vertrouwd en innovatief samengaan. We zijn bovendien een sterk landbouwland, dat internationaal het voortouw kan nemen. Die eigenschappen sterken mij in het idee dat we een beter evenwicht tussen natuur en voedselproductie kunnen bereiken en dat onze kinderen straks ook een goed bestaan kunnen opbouwen. •

DRIE OPDRACHTEN

Hans Huijbers: "Toen ik 9 jaar geleden begon als voorzitter van de Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie, stelde ik mezelf drie uitdagingen: ZLTO op koers, VION op orde en LTO Nederland nieuwe impulsen geven. Nu kan ik de balans opmaken. De vereniging en werkorganisatie staan er goed voor. We moesten wel, de financiële positie dwong ons tot stevige ingrepen. Maar daar ben ik niet voor weg gelopen. VION heeft mij veel slapeloze nachten bezorgd. Zeker. Het heeft pijn gedaan om het historisch vermogen te zien verdampen. We hebben tegen alle adviezen in, VION Ingredients verkocht aan het Amerikaanse Darling International, maar het is de beste keuze geweest die we hebben kunnen maken. VION

staat er nu goed voor. Mijn derde uitdaging is LTO Nederland. Vanaf het begin heb ik geijverd voor versterken van de samenwerking met LLTB en LTO Noord en een positieve impuls voor LTO Nederland. Het unique selling point (USP) van LTO is de combinatie van portefeuillehouders die verantwoordelijk zijn voor de verbinding met de samenleving op maatschappelijke relevante thema's, met de vragen die op de locatie en in de regio spelen en met de vraagstukken die specifiek zijn voor een bepaalde sector. De driehoek locatie-thema-sector maakt LTO anders en krachtiger dan vergelijkbare brancheorganisaties. De volgende stap is dat het agrobédrijfsleven gaat mee betalen aan de belangenbehartiging in Agro.NL." •

De
VOOR
HANS HUIJBERS

HERMAN WIJFFELS

‘We staan aan het begin van nieuwe fase in de menselijke beschaving’

In het gesprek met Herman Wijffels over de stand van de landbouw en hoe nu verder, verwijst hij naar het tijdperk van de industriële revolutie. De impact van wat in 1750 in Engeland begon, heel Europa en de wereld veroverde, is groot. Op de natuurlijke hulpbronnen (planet), op de sociale verhoudingen tussen rijk en arm, arbeid en eigendom (people) en de eindigheid van de focus op louter economisch gewin (profit). Wijffels trekt steeds de parallel met de ontwikkeling van de land- en tuinbouw. “Ik ben hoopvol, maar het zal niet vanzelf beter worden.”

Door Maarten Leseman

Het is een groot project in de menselijke beschaving. De industriële revolutie heeft ons veel gebracht. Welvaart, onderwijs als een recht, fatsoenlijke huisvesting en zekerheid van inkomen voor velen. De impact is zo groot dat we over een revolutie kunnen spreken. Ambachtelijke en kleinschalige werkplaatsen, waar de materialen om gebruiksvoorwerpen van te maken uit de directe omgeving kwamen, maakten plaats voor grote fabrieken die grondstoffen uit alle hoeken van de wereld halen. De arbeid

werd loonarbeid en ambachtslieden verloren hun zelfstandigheid.

OVERGANG

“De nijverheid verdween uit de lokale gemeenschap. In een notendop gaat het industriële tijdperk over de overgang van handmatig naar machinaal vervaardigen van goederen zonder de grenzen van de aarde te respecteren. Er zijn parallellen met de landbouw. Daar zien we dat maximaliseren van de productie leidend is en dat boeren de natuurlijke hulpbronnen onder het juk van de productie en te lage vergoedingen

uitputten. Het besef dringt bij boeren door dat dit eindig is. Een doodlopende weg als boeren groei, schaalvergroting en het gebruik van grote hoeveelheden externe input niet veranderen. Het industriële tijdperk bracht veel goeds, maar is ecologisch én sociaal aan zijn limiet. De aarde is een gesloten systeem. Laten we met die kennis goed bedenken hoe we verder gaan.”

SUBSYSTEMEN

“Als ik naar de huidige landbouw kijk, dan zie ik een stapeling van subsystemen die ongezondheid bevorderen.

Niet alleen in de primaire productie op het land. De verwerkende industrie voegt suikers, zout, vetten, geur-, kleur- en smaakstoffen toe om het 'lekkerder' te maken en niet per se gezonder. Dit om consumenten te verleiden meer te eten. Ook de consument is een subsysteem waar ongezondheid dominant is. Op alle niveaus, van grond tot mond, is herbezinnen noodzaak."

BODEM

"Het is niet gek dat boeren als eerste tegen de grenzen aan lopen. Landbouw is de primaire sector. Boeren weten dat en zij weten dat de bodem de bron is van alle leven. Daar begint de verandering. De zorg voor de bodem en het herstel van het ecosysteem. De meeste biodiversiteit zit in de bodem. Eten is gefotosynthetiseerde zonne-energie. Boeren maken intelligent gebruik van de zon als externe input die niet uitgeput raakt."

WAGENINGEN

"De Wageningen Universiteit en Researchinstituten (WuR) van de vorige eeuw past in de industriële manier van denken en organiseren. Maar ik zie dat Wageningen een draai maakt. Als je de stad binnenrijdt lees je wat Wageningen als stad wil zijn: the city of life science. Life science is in opkomst en zal veel meer dan voorheen de koers van de opleidingen en de research bepalen. De kennis van bodem, fotosynthese, planten en dieren, combineren met nieuwe technologieën (sensoren, robots, gps, etc.) uit andere sectoren heeft toekomst. Met inzet van technologie zijn gemengde teelten en strokenlandbouw mogelijk waar de boer optimaal gebruik maakt van de natuurlijke processen in de bodem. Ik ben hoopvol over de combinatie van natuurlijke processen en de modernste technologie. Het Wageningen van de 21ste eeuw heeft de focus op gezondheid; in de productie, in de verwerking, in de consumptie. We gaan naar een volgend niveau van kennis."

BOERENNATUUR

"Of we in staat zijn om het vraagstuk van de huidige landbouw op te lossen? Ik ben hoopvol. BoerenNatuur is een inspirerend voorbeeld. Boeren die samen-

"We kunnen nadenken, we kunnen reflecteren, we kunnen samen een nieuwe beschaving ontwikkelen."

werken aan een landbouwsysteem dat landschap en natuur versterkt, dat natuurlijke processen integreert in de productie. Dit is een club gemotiveerde boeren die elkaar inspireert en langs heel andere wegen de belangen van hun leden behartigt. Zij hebben als beweging van agrarische collectieven scherp

voor de kop dat het anders moet. Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid kan en moet deze ontwikkeling in de sector stimuleren en versterken. Zoals ik het zie sluit BoerenNatuur aan bij het kringloopmodel dat minister Schouten propageert: niet opleggen, maar wel stimuleren."

NIEUWE COALITIES

"Hans Huijbers ziet dat. Hij is ontvankelijk voor nieuwe tendensen en verstaat de signalen die op de landbouw afkomen. Er zijn nieuwe coalities nodig, van koks, van jongeren, van boeren en consumenten. De oude instituties verdedigen oude belangen en houden de verandering op. Zij verdedigen oude denkmodellen waar we niet mee verder kunnen. Maar aan het fundamentalisme bij sommige actiegroepen hebben we ook niets. Je moet wel naar ze luisteren, maar niet doen wat ze zeggen. De Urgenda-strategie om via de rechter de overheid te dwingen werk te maken van het klimaatbeleid is wel een goede strategie. De weerslag van nieuwe opvattingen en ontwikkelingen vind je terug in de rechtsspraak en Urgenda snapt dat. We hebben vonnissen en jurisprudentie nodig in de overgang naar een ander tijdperk. Uiteindelijk krijgen die kracht van wet en in het recht leggen we onze beschaving vast."

HERBEZINNING

"Ik stel ook vast dat we het als mensheid tot nu toe hartstikke goed gedaan hebben, maar komen door onze successen nu problemen tegen die dwingen tot een fundamentele herbezinning. Ik zie de komende tijd als een volgende fase in de menselijke beschaving. Een volgend niveau van bewustzijn. Ik ben positief. We kunnen nadenken, we kunnen reflecteren, we kunnen samen een nieuwe beschaving ontwikkelen. De mens is immers de meest succesvolle soort, maar dat gaat niet vanzelf. Om de Amerikaanse historicus Jared Diamond aan te halen: beschavingen gingen ten gronde door overbelasting van de natuurlijke hulpbronnen en elites die niet wilden veranderen." •

“Als de melkmachine
mechanisch tikt,
komt een rust over
mij om de bestuurlijke
vraagstukken te
overdenken.”

de Bestuurder

WIM VAN DE DONK

Discussie over landbouw is niet van de laatste 25 jaar

“Hans Huijbers is een bevlogen man met een groot hart voor de Brabantse boeren. Hij staat voor de Brabantse landbouw en de boeren. Dat in een tijd waarin de landbouw ter discussie staat, de tegenstellingen groot zijn en het er fel aan toe gaat.” Commissaris van de Koning in Noord-Brabant, Wim van de Donk, heeft Huijbers met regelmaat ontmoet, beiden traden in 2009 aan. “Vermoedelijk enkele tientallen keren. Je komt elkaar vaak tegen in Brabant, formeel en informeel.”

Door Han Oomen

Van de Donk over zijn rol als mediator: “Drie keer heb ik een pastoraal gesprek gevoerd; met Hans en een gedeputeerde, overigens niet steeds dezelfde portefeuillehouder. Wat eraan voorafging, weet ik niet precies meer. Wél dat beide zijden er stevig in zaten, ook in de media.”

Van de Donk karakteriseert Huijbers gaandeweg het gesprek als ‘trots’ op en ‘loyaal’ aan de boerenstand, als iemand die inziet én uitdraagt dat de landbouw moet veranderen, als iemand ook die ‘heel boos’ kan worden ‘vooral als hij zich oneerlijk behandeld voelt’.

Wat doet de CvdK in zijn pastorale rol?

“Luisteren. Beiden de gelegenheid biedend uiteen te zetten wat er schuilgaat achter hun uitlatingen.”

Gaat het in zo’n gesprek ook over de weinig vormelijke bejegening; aanleiding voor het op het matje roepen?

“Ik zie het meer als het gesprek in normaal vaarwater brengen. De tone of voice komt zeker aan de orde. Natuurlijk. Maar dat is meer aansluitend, wanneer de angel eruit is.” Van de Donk vertelt dat een van beide sessies bewust in het restaurant bij Piet Hein Eek in Eindhoven werd afgewerkt. Niet zonder humor: “Daar is het vaak druk en laten ze het wel na elkaar opnieuw in de haren te vliegen. Ook de andere keer was er eten bij. Dat werkt.”

“Als het nodig is moet je wel ruimte bieden voor debat.”

Strategie?

“Nee, tactiek.” Inhoudelijk gezien, zegt Van de Donk, kijkt hij er wel voor uit om tijdens zulke gesprekken ook maar iets in te brengen; nooit in het vaarwater van de portefeuillehouder raken. “En persoon-

“De landbouw heeft te maken met ‘wicked’ kwesties: vraagstukken waarbij kennis noch waardering eenduidig is.”

Foto Provincie Noord-Brabant

lijk heb ik vermoedelijk best een mening, maar daar kan ik al helemaal niets mee.”

Is het uw indruk dat de ZLTO het de voorbije jaren lastiger heeft gekregen met de Provincie, waar voor het eerst geen CDA-gedeputeerde in het dagelijks bestuur zit; de enige provincie ook zonder CDA-gedeputeerde?

Van de Donk schudt het hoofd. “De landbouw staat al 25 jaar ter discussie, dat is niet iets van de laatste jaren.” Hij wijst onder meer op de Q-koorts, die Hans Huijbers koud aangetreden, voor de kiezen kreeg. Toen nog mét CDA-gedeputeerden, en ook toen was ook al duidelijk: zo gaat het niet langer. In de waarneming van de CvdK staan de verhoudingen rond landbouw op scherp in het Brabantse. “Maar dat kan. En dat

mag ook. Je hoeft het ook helemaal niet eens te zijn of te worden met elkaar. En als het nodig is moet je wel ruimte bieden voor debat.”

Zo komt Van de Donk op ‘7 juli 2017– hij zal de datum niet snel vergeten– toen ‘het plein vol’ stond.

Honderden demonstranten voor het Provinciehuis, door het agendapunt ‘Versnelling transitie veehouderij’?

“Er waren boeren die de voorstellen te ver vonden gaan, maar ook leden van Wakker Dier en Knak de Worst die het juist niet ver genoeg ging. Een jonge boer gebruikte zijn minuut spreektijd in de Staten door een minuut lang niets te zeggen. Dat vergeet je niet meer.”

De landbouw, analyseert de gepromoveerd bestuurskundige en voormalig hoogleraar, heeft te maken met ‘wicked’

kwesties: vraagstukken waarbij kennis noch waardering eenduidig is. En daar komt dan nog bij dat er tegenwoordig boerenbedrijven zijn die min of meer los van hun omgeving opereren, en die ook helemaal geen lid zijn van de ZLTO. Ga er maar aan staan, als voorman, wil Van de Donk maar zeggen.

“Hans”, besluit de CvdK die een andere afspraak in moet, “deed meteen na zijn aantreden een meesterzet door Elies Lemkes weg te kapen bij Brainport; iemand van buiten, met bovendien de juiste achtergrond om innovatie te agenderen. En Hans bleef zich sterk maken voor kwaliteit in de sector, bijvoorbeeld door bij de HAS het belang van het vak bodemkunde te onderstrepen.” De bode klopt voor de tweede maal. Nu moet hij echt door. •

PROFETEN ÉN TOVENAARS, RUIMTE EN RELATIES

“Leerlingen zien dat de tijden aan het veranderen zijn én dat zij de toekomst zijn.”

Profeten boezemen ons vaak angst in: de wereld vergaat als we niet? Toveraars laten de magie hun werk doen, in onze tijd de magie van de techniek. Ieder probleem is op te lossen, met techniek. Twee zijdes van één medaille, ik denk al zo oud als Methusalem. De afgelopen 200 jaar in ieder geval een steeds heftiger wordende discussie als het gaat om de groeiende wereldbevolking en welvaart in relatie tot de draagkracht van de aarde. Als het gaat om onze voedselvoorziening kenmerkt de discussie zich door een ontwikkeling van steeds verdere optimalisatie, fine-tuning, handel, export en internationalisering. En dat heeft ons veel gebracht: hoge kwaliteit van agri-productie, voeding en leefomgeving. Voedselzekerheid.

Maar tijden veranderen. De grote veranderopgaves zijn helder. Of ze nu worden verwoord door de SDG's (duurzaamheidsdoelen) van de VN, een klimaatkkoord van Parijs of een visie van de minister Schouten van Landbouw. Voedselzekerheid, ecologische footprint, stijging van de welvaart: er moet meer balans komen, onze voedselproductie en onze voedselconsumptie moeten anders.

En juist die heldere agenda's dwingen nu ruimte af. Ruimte om te gaan experimenteren. We weten immers waar we zo ongeveer naar toe moeten, wat we moeten oplossen. Maar we hebben nog maar weinig idee hoe dat dan te gaan doen. Dan is het experiment in de praktijk vaak de beste manier om aan de slag te gaan. Te kijken wat wel en niet werkt, te kijken waar mensen wel en geen energie

van krijgen. Niet belemmerd door regels. Vanuit die experimenten vinden we een weg vooruit, brengen we kleine ideeën en oplossingen bij elkaar. En daarmee bouwen we weer aan grote oplossingen en veranderingen en de echte antwoorden op de opgaves van deze tijd.

In het onderwijs voelen de jongeren die verandering van de tijd haarfijn aan. Zij vragen om meer regel- en ontwikkelruimte. Zij zien dat de tijden aan het veranderen zijn én dat zij de toekomst zijn. De toekomst die moet veranderen. Regel- en ontwikkelruimte om te experimenteren en zelf hun pad uit te zetten. Hun pad als het gaat om de inrichting en samenstelling van hun opleiding, hun pad ook als het gaat om projecten met bedrijven en persoonlijke ontwikkeling. Weg dus van alle voor gedefinieerde opleidingsprofielen en specialisaties. Zorgen dat jongeren in staat zijn om hun passie te ontdekken en met die basis hun opleiding weten vorm te geven.

Dat vraagt om ruimte en persoonlijke relaties. Ruimte om te ondernemen, je weg te zoeken in maatschappelijke opgaves en je eigen ontwikkeling. Persoonlijke relaties om je passie te leren zien, te worden uitgedaagd in het experiment en gezamenlijk oplossingen te zoeken. Persoonlijke relaties ook om te reflecteren op je eigen ontwikkeling, je eigen passie. Ruimte en persoonlijke relatie: voor mij twee kenmerken die als geen ander passen bij Hans Huijbers. •

Dick Pouwels - directeur HAS Den Bosch

Foto Karin Jonkers

Foto ZLTO

Hans Huijbers: “In de melkput kom ik tot de beste ideeën. Bij wijze van spreken met mijn ogen dicht hang ik het melkstel onder, druk de knoppen in en zie hoe het gaat met deze koe. Routine geeft ruimte in mijn hoofd. Brein en hart, hoofd en handen. Ik ben een emotioneel mens die snel doorziet wat het echte probleem is. Als de melkmachine mechanisch tikt, komt een rust over mij om de bestuurlijke vraagstukken te overdenken. Door de week molk ik misschien één of twee keer de afgelopen 9 jaar. In het weekend twee keer per dag. De eerste vergadering op maandagochtend had ik een lijstje met suggesties en antwoorden. Mijn lichaamstaal zette ik bewust in om mijn argumenten kracht bij te zetten. Dat is profijtelijk, maar soms ook heel lastig. Zeker voor de ander. Het is een voordeel dat ik snap wat leden beweegt, ik voel het aan den lijve. Het pak uit, de overall aan: het fulltime weekendboer zijn, is nuttig in de gesprekken die ik had met minister, gedeputeerde, coöperatiebestuurders, medewerkers en leden.” •

DANKWOORD

‘WE KOMEN ER ALTIJD UIT’

“Hans is voor mij sinds lange tijd een collega en vriend. Collega omdat wij samen meer dan 30 jaar in de branche zitten en de laatste jaren als commissaris bij VION het toezicht hadden op een van de mooiste ondernemingen in Europa, VION. Een bedrijf opgericht vanuit een agrarische achtergrond door en voor boeren. Hans en ik komen uit boerenfamilies en als slagterskleinzoon zitten we

Foto Hoeve Nachtegaal Wintelre

vaak op één lijn en snappen we de achtergronden van bepaalde onderwerpen beter. We leerden elkaar kennen tijdens een opleiding van Avicenna en zijn sindsdien elkaar nooit meer uit het oog verloren. Allebei zijn we van de dialoog en het denken in sterke voedselketens, die waarde toevoegen aan alle spelers en allebei gaan we nooit de discussie uit de weg, ieder op zijn eigen manier, maar we komen er altijd uit. Hans, na vele jaren als voorzitter van ZLTO en als je medecommissaris wil ik je bedanken voor je enorme inzet en de resultaten die je hebt neergezet met je team.”

“Vanuit mijn huidige rol als CEO van VION wil ik je bedanken voor het feit dat je het voor Nederland zo belangrijke bedrijf VION vanuit je voorzitterschap van ZLTO door moeilijke tijden hebt

geleid en na de crisis de ruimte hebt gegeven om een nieuwe en sterke start te maken met een dijk van een strategie. Die strategie is gericht om de hele keten te versterken van boer tot bord. Jouw vertrouwen is enorm belangrijk geweest om dit wereldbedrijf in de vleesindustrie ‘toekomstbestendig’ te maken en vooruit te brengen voor alle spelers in de voedselketen. Namens al mijn collega’s wil ik je daarvoor danken.”

“Tot slot, ik kan me niet voorstellen dat je het ‘rustiger aan gaat doen’. Rust past niet bij jou als ‘ondernemer’. Ik zie het eerder als een begin van een nieuwe toekomst. Die toekomst ga ik graag met je aan. Tot binnenkort aan de keukentafel.” •

Ronald Lotgerink - CEO Vion

VISIE

'BOEREN EN NATUURBEHEER KUNNEN ÉCHT WEL GOED SAMEN'

Tachtig procent van de boeren wil verduurzamen, bleek onlangs uit een enquête van dagblad Trouw onder ruim 2.200 Nederlandse agrariërs. Staatsbosbeheer merkt ook dat boeren de overstap willen maken naar een op 'volhoudbare' manier van werken via

bijvoorbeeld natuurinclusieve landbouw. We werken dagelijks met elkaar in en aan het Nederlandse landschap. Boerenbedrijven zijn belangrijke dragers voor een leefbaar platteland. Niet alleen als pachters van onze natuurlijke graslanden en akkers, maar ook omdat we met onze 273.000 hectare bos, natuur en land verspreid in het hele land goede burens van elkaar zijn. Minister Carola Schouten (Natuurbeheer) heeft in haar visie Waardevol en Verbonden de kringlooplandbouw als speerpunt. Op zoek naar een nieuwe balans tussen landbouw en natuur.

Maar omvormen van een boerenbedrijf vergt tijd én geld, want tegelijkertijd moeten boeren een gezonde boterham kunnen blijven verdienen. Staatsbosbeheer wil vanuit zijn maatschappelijke taak én als verpachter van 50.000 hectare grond aan agrariërs graag een ondersteunende rol spelen. Samen met het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit is een programma voor natuurinclusieve landbouw gestart. Met veertig experimenten in 12 provincies willen we samen met boeren onderzoeken hoe de omschakeling naar natuurinclusieve landbouw kan zorgen voor meer biodiversiteit, minder CO₂-uitstoot en een beter beheer van onze natuurgebieden. Vooral ook wat dit betekent voor een toekomstvast agrarische bedrijfsvoering.

De meeste experimenten worden uitgevoerd met veehouderijbedrijven, akkerbouwers of gemengde bedrijven. Tevens kijken wij naar kansen voor het verkorten van ketens in de regio (streekprodukten). Anderzijds willen we ook het experiment aangaan met minder voorkomende en nieuwe bedrijfstypen. Denk daarbij aan agroforestry, zilte teelt en paludicul-

tuur. De experimenten gaan een schat aan informatie opleveren, omdat de deelnemende bedrijven gevolgd gaan worden door onderzoekers op ecologisch en economisch gebied. Die informatie kunnen andere bedrijven gebruiken bij hun doorontwikkeling naar natuurinclusieve landbouw, of 'kringlooplandbouw'. Kennis, opleiding en voorlichting zijn hierbij essentieel. In regionale bijeenkomsten delen boeren en boswachters hun ervaringen. En bij dat alles zetten we een krachtig middel in: grond.

Het concept is dat een boer bij de omschakeling naar natuurinclusieve landbouw ook meer gaat doen aan natuur en landschapsbeheer. Dit kan door terreinen te pachten van Staatsbosbeheer. Als tegenprestatie belooft de boer in zijn bedrijfsvoering meer rekening te houden met de bodem, planten, dieren en landschapselementen. Zo snijdt het mes aan twee kanten. Natuur en landschap 'winnen' terrein bij de boerenbedrijven in de buurt van de natuurgebieden van Staatsbosbeheer. De boer krijgt de beschikking over meer grond. Niet voor 1 jaar, maar voor een langere periode die nodig is om in zijn bedrijfsvoering gesloten kringlopen inclusief natuurbeheer te realiseren.

Voor de experimenten zoeken we nog enthousiaste boeren die met bezieling uitvoering willen geven aan natuurinclusieve landbouw op het eigen bedrijf. Daarbij gaat het om de omvorming van het bedrijf naar landbouw met aandacht voor biodiversiteit én natuur- en landschapsbeheer. "Zo werken we aan een mooi landschap waar het goed is in te leven, te werken en van te eten". •

Sylvio Thijssen - directeur Staatsbosbeheer

BETROUWBARE EN LOYALE KAMERAAD

Foto Foodlog

“Hans koos voor het opbouwen van LTO Nederland.”

Boeren hebben een oplossing, hoe vaak zou Hans Huijbers dit gezegd hebben tijdens zijn bestuurlijke loopbaan? Een loopbaan die nogal turbulent begon. Enkele weken pas na zijn aantreden wankelde het VION-concern en dreigde er een einde te komen aan de ‘cash cow’

van de NCB. Jarenlang deed die NCB – voorganger van ZLTO - niet alleen aan belangenbehartiging via lobby, maar had ze ook deelnemingen of was eigenaar van grote Agro gerelateerde bedrijven. Dat concept kraakte in zijn voegen toen het slachterijconcern VION failliet dreigde te gaan. In de weken die er volgden, kwam Hans z'n karakter tot volle uiting. Als zoon van de Brabantse Kempen weet hij wat het is om te moeten knokken als het tegenzit. En knokken deed hij. Via harde onderhandelingen, slimme zetten, verkoop van VION Ingredients aan Darling International werd het voortbestaan van VION Food verzekerd. Dat hiervoor een afscheid van huisbankier RABO, toch een van de ‘kinderen’ van het coöperatieve Brabantse gedachtegoed voor nodig was, deed veel pijn, maar werd voor lief genomen. Ook dat typeert Hans. Niet alleen slim en zakelijk opereren in tijden van crisis, maar ook harde en pijnlijke maatregelen niet uit de weg gaan als ze nodig zijn.

Die harde en pijnlijke maatregelen trof Hans in de loop van de tijd ook bij de NCB, niet alleen door de fusie tot ZLTO, maar ook door eens stevige inkrimping van het personeelsbestand en cultuurverandering door te voeren bij de eens zo almachtige belangenorganisatie. Nog weer later voor de vraag gesteld, ‘wat doen we met de landelijke belangenbehartiging’, koos Hans voor het weer opbouwen van LTO Nederland. Samen met de LLTB en LTO Noord werd gekozen om weer een sterk LTO Nederland op te

zetten voor de nationale- en internationale belangenbehartiging. Geen gemakkelijke keuze, want was het niet de ZLTO die begin van deze eeuw juist de stekker uit de nationale samenwerking met de andere regionale organisaties had getrokken?

Bij al deze keuzes en veranderingen stond Hans altijd aan de kant van de boeren, ZIJN leden. Dat was niet altijd makkelijk en vroeg veel werk en inspanning. Soms ging Hans hierin erg ver, zoals bij de ‘strijd’ met het Brabantse provinciaal bestuur. Ook bij de vorming van LTO Nederland werd er menigmaal emotioneel gereageerd en met de vuist op tafel geslagen als het naar zijn mening niet snel genoeg ging, er te weinig rekening gehouden werd met de regio of er niet genoeg op kwaliteit dreigde te worden gestuurd. Na een dergelijke emotionele uitbarsting volgde dan weer een constructieve houding. En in alle gevallen die ik meegemaakt heb, leidde dat dan weer tot betere resultaten voor boeren en tuinders en hun gezinnen.

Kortom ik heb Hans Huijbers leren kennen als een degelijke boerenbestuurder die in zijn lange loopbaan in de agrarische belangenbehartiging stond voor het boerenbedrijf en hun gezinnen. Een soms emotionele, maar altijd betrouwbare en loyale kameraad. •

Marc Calon - voorzitter LTO Nederland

FRANK DALES

‘Beter Leven Keurmerk was ook triomf voor de boeren’

Frank Dales, (nu burgemeester van Velsen) beschouwt het nog altijd als een van de belangrijkste doorbraken voor het dierenwelzijn in Nederland: het *Beter Leven Keurmerk* dat dankzij de Dierenbescherming tot stand kwam, toen hij daar tussen 2007 en 2016 de scepter zwaaide.

Door Hans Horsten

Dat *Keurmerk* is de bijl aan de wortel van de intensieve veehouderij. Het luidde een proces van onomkeerbaarheid in. Dierenwelzijn staat sindsdien hoog op de politieke agenda. Zie onder meer de huidige minister van Landbouw Carola Schouten die zich met grote betrokkenheid en inzet aan dit thema weidt. Er is anno nu volgens mij geen Tweede Kamerlid te vinden dat níet met dierenwelzijn wil scoren.”

Dales voelde zich in die jaren soms als een missionaris die heidenen moet zien te kerstenen. “Ik sprak in die tijd op bijeenkomsten waar de zaal voor 95 % gevuld was met mensen uit de agrarische sector. Wat doet de directeur van

de Dierenbescherming hier, was een vraag die bij velen van hen op de lippen brandde. Ik probeerde de aanwezigen er altijd van te overtuigen dat we geen vijanden van elkaar waren. Zowel mijn organisatie als de boeren houden van dieren die een goed leven hebben geleid voordat ze worden geslacht. Ik vind dat de introductie van dit kwaliteitsstempel

“Zowel bij de consument als de retail zie je meer bewustwording”

alleen maar winnaars kende. Allereerst de dieren in kwestie natuurlijk, die een diervriendelijker bestaan tegemoet gingen. Ook voor de Dierenbescherming was het een opsteker: we lieten zien dat je met zachte middelen toch belangrijke veranderingen kunt bereiken. Ook de boer mocht zich triomfator voelen. Ik werd in die tijd aangeklampt door agrariërs die zeiden: ik voel me weer meer boer, hiervoor heb ik ooit gekozen voor dit vak.”

UITLOOPDIEREN

Dierenwelzijn heeft volgens Dales sindsdien onmiskenbaar een hogere vlucht genomen. Niet spectaculair met reuzenmijlslaarzen, maar stapje voor stapje.

“Zowel bij de consument als de retail zie je meer bewustwording. Uit die laatste branche wil ik er twee spelers speciaal uitpikken. De vorige CEO van Ahold, Dick Boer zei tegen ons: ik ga voor duurzaam. Daarnaast timmert de Lidl op dit terrein enorm aan de weg.”

De ex-voorman van diervriendelijk Nederland denkt dat met name de varkenshouderij zich momenteel op een kruispunt bevindt. “Het is de moeilijkste sector om te laten bewegen. Die eerste ster van het *Keurmerk* was nog relatief eenvoudig te verwezenlijken. Dat vroeg niet om ingrijpende verbouwingen of complexe aanpassingen van de stallen. De stap van naar twee of drie sterren wordt een stuk ingewikkelder. Dan heb je het onder meer over uitlooptieren. Je ziet dat proces inmiddels al plaatsvinden, zij het in een langzaam tempo. Maar dát het gaat gebeuren is voor mij geen vraag meer.”

DE DEGENS

Dales en Hans Huijbers kruisten over bovenstaand thema regelmatig de degenen. Hun relatie begon met een knallende ruzie toen laatstgenoemde in een interview meldde dat hij en de ZLTO vooral met Wakker Dier tot zaken wilden komen. “Ik vond het een klap in mijn gezicht. Heb zelfs op het punt gestaan om de relatie met de ZLTO te bevriezen. Maar Huijbers is dan ook wel weer de persoon om het bij een kop koffie uit te praten. Hij had de naam Wakker Dier bewust laten vallen om een schrikreactie bij zijn achterban tot stand te brengen en hen ervan te overtuigen dat ze in beweging moesten komen om de boot niet missen. Later ontpopte hij zich als koploper op dit thema. Hij heeft echt een verschil gemaakt.”

Dierenwelzijn mag dan onder agrariërs steeds meer leven; bij tijd en wijle wordt de goegemeente nog altijd opgeschrikt door filmpjes op YouTube die laten zien dat het niet in alle stallen koek en ei is. “Ik vind dat ZLTO en LTO te slap met deze achterblijvers omgaan. Ze moeten harder afgestraft worden en publiekelijk veroordeeld door hun lidmaatschap voorgoed af te nemen. Dan laat je als landbouworganisatie zien dat je zulk gedrag niet tolereert.” •

“Ik vind dat ZLTO en LTO te slap met deze achterblijvers omgaan.”

Colofon

De Voor is een eenmalige uitgave van de Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie, ZLTO. *De Voor* is uitgegeven bij gelegenheid van het afscheid van Hans Huijbers als algemeen voorzitter van ZLTO 4 april 2019. Het idee voor het magazine *De Voor*, een bundel van interessante opinies, analyses en vergezichten, is van Maarten Leseman, Hendrik Hoeksema en Ton Duffhues.

De productie is begeleid door Kees van Heesbeen, Kim Roetert, Sabien Henselmans, Joris Baecke en Hendrik Hoeksema (ZLTO). De ZLTO heeft deze uitgave van *De Voor* financieel mogelijk gemaakt.

Oplage

De Voor heeft een oplage van 1.500 exemplaren en wordt verspreid onder de gasten van het ZLTO-congres 4 april, afdelingsbesturen- en medewerkers van ZLTO.

De redactie

Aart van Cooten (Velp), Tijs Kierkels (Den Dungen), Peter van Houweling (Genderen), Jan Braakman (Zwolle), Han Oomen (Nijmegen), Hans Horsten (Helmond), Mirk Oppenhuis de Jong (Vlijmen) en Maarten Leseman (Nijmegen).

“Boeren en tuinders hebben
een verhaal. Een mooi verhaal.
Ik nodig u uit.”

Bijdrages van

Jo-Annes de Bat, Joris Baecke, Yves de Boer, Marc Calon, Frank Dales, Wim van de Donk, Wiebe Draaijer, Eric Droogh, Ton Duffhues, Willem Ferwerda, Johan Elshof, Peter Glas, Herman van Ham, Antoon Heijmans, Mark Heijmans, Nico Heijmans, Hendrik Hoeksema, Toon van Hoof, Piet Hermus, Peter de Koeijer, Arjo Kraak, Willem Lageweg, Ad Latijhouwers, Ron Lodewijks, Ronald Lotgerink, Marjan Minnesma, Dick Pauwels, Frank Petter, Felix Rottenberg, Martin Scholten, Carola Schouten,

Sylvo Thijsen, Piet van Themsen, Jan Vullings, Dick Veerman, Nol Verdaasdonk, Tjerk Wagenaar, Herman Wijffels.

Fotografie

Eljee Bergwerff (cover), Wim Hollemans, Monique Jansen, Chris Platteeuw. De meeste foto's zijn rechten-vrij beschikbaar gesteld door de geïnterviewden en komen uit de beeldbank van ZLTO.

Video's

Boeren hebben een oplossing
Veldkampproducties, Eindhoven
www.youtube.com/watch?v=hXqFgotvTHw
Nooit meer honger
Rabobank Nederland, Utrecht
www.youtube.com/watch?v=i7USWw4lSSc&feature=youtu.be

Vormgeving

Mariëtte van Oort, Waalre

Drukwerk

DekkersVanGerwen, Den Bosch

VOORUIT NAAR VROEGER

Gebruik de QR-code om de film te bekijken.

Boeren hebben een oplossing - Veldkampprodukties, Eindhoven

